

Міністерство освіти та науки України

Факультет педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв

Кафедра дошкільної освіти

Дошкільна освіта

012 Дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

ВИХОВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ЗДО

Здобувачки **Парасюк Людмили Володимирівни**

Науковий керівник: **Бобро Лілія Вікторівна**, канд.
пед. наук, доцент кафедри дошкільної освіти

Рецензенти:

Лісовець О.В., доктор філософії в галузі
освіти/педагогіки (PhD), доцент кафедри дошкільної
освіти Ніжинського державного університету імені
Миколи Гоголя

Білоусова Н.В., канд. пед. наук, доцент кафедри
педагогіки, початкової освіти, психології та
менеджменту Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Рекомендовано до захисту на засіданні кафедри дошкільної освіти, протокол
№ 5 від 29 листопада 2023 р.

Допущено до захисту

Завідувач кафедри дошкільної освіти, д.п.н., проф. _____

Кононко О.Л.

Анотація

Тема кваліфікаційної роботи «Виховання екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку». Вказаний феномен досліджувався на теоретичному та емпіричному рівнях. Результати вивчення представлено у двох розділах роботи. На теоретичному рівні схарактеризовано стан розробки досліджуваної проблеми вітчизняними та зарубіжними фахівцями; розкрито динаміку змін в екологічній свідомості та поведінці упродовж дошкільного дитинства; обґрунтовано педагогічні умови оптимізації процесу виховання у дітей 5-7 років екологічної компетентності; визначено педагогічні умови оптимізації освітнього процесу у ЗДО. З метою розв'язання емпіричних завдань дослідження розроблено програму й методичку констатувального експерименту; визначено критерії, показники та структурні компоненти вихованості у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності; схарактеризовано рівні її сформованості; розроблено методичні рекомендації педагогам щодо ефективного виховання у дітей 5-7 років екологічної компетентності.

Ключові слова: *природа, екологія, екологічна свідомість, екологічна поведінка, екологічна компетентність, діагностична процедура, оптимізація педагогічного процесу*

Abstract

The topic of the qualification work is "Education of oncological competence in children of older preschool age." This phenomenon was studied at the theoretical and empirical levels. The results of the study are presented in two sections of the work. At the theoretical level, the state of development of the investigated problem by domestic and foreign specialists is characterized; the dynamics of changes in environmental awareness and behavior during preschool childhood are revealed; pedagogic conditions for optimizing the process of educating children of 5-7 years of environmental competence are substantiated; Pedagogical conditions for optimization of the educational process in secondary education are defined. In order to solve the empirical tasks of the research, the program and methodology of the ascertaining experiment were developed; the criteria, indicators and structural components of environmental competence education in children of older preschool age are defined; the levels of its formation are characterized; methodical recommendations for teachers on effective education of environmental competence in children 5-7 years old have been developed.

Key words: *nature, ecology, ecological consciousness, ecological behavior, ecological competence, diagnostic procedure, optimization of the pedagogical process.*

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	11
1.1. Екологічна компетентність як психолого-педагогічна проблема.....	11
1.2. Особливості розвитку екологічної свідомості та поведінки в дошкільному дитинстві.....	19
1.3. Педагогічні умови ефективного виховання у дітей 5-7 років життя екологічної компетентності	25
Висновки до розділу I	31
РОЗДІЛ П. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ 5-7 РОКІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	33
2.1. Програма та методика констатувального експерименту.....	33
2.2. Рівні вихованості у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності.....	39
2.3. Організаційно-методичні підходи до організації процесу виховання у дошкільників екологічної компетентності в ЗДО.....	46
Висновки до розділу 2.....	59
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	63
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Актуальність. В руслі екологізації освіта України відчуває потребу в реальному втіленні принципів природовідповідності, зв'язку з життям, притаманні представникам минулого – Я.Каменського, Н.Песталоці, Ф.Рауле та ін. Я Каменський стверджував, що людей слід навчати різнобічно, черпати мудрість не з книжок, а з неба, з дубів й буків. На жаль, сьогодні майже через чотири століття вітчизняна освіта не наблизилася до природоподібного навчання, як його думав Я.Коменський, а заклик Ж. Руссо - назад до природи - звучить ще більш гостро і злободенно, ніж раніше.

Сьогодні, як ніколи раніше, на часі питання, пов'язані з екологією, з культурою поведінки в довкіллі. Лише дитина, яка виросла з розумінням значення екологічного розвитку й виховання, поводить у природі ошатно, турботливо, відповідально. Як зазначено у Базовому компоненті дошкільної освіти України як освітньому стандарті, природничо-екологічна компетентність є здатністю до доцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтуються на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів та формується у просторі пізнавальної, дослідницької, трудової та ігрової діяльності.

Екологічна компетентність є важливою складовою життєвої компетентності дошкільника, яка засвідчує його здатність орієнтуватися у природному середовищі, конструктивно на нього впливати, базуватися у власних діях знаннями основних закономірностей та зв'язків в природі керуватися моральними нормами та цінностями. В освітньому напрямі «Дитина в природі» зазначено, що дошкільник має володіти екологічними знаннями, ціннісним ставленням до природи та володіти екологічними вміннями й навичками природодоцільної поведінки [1].

Першочергове завдання екологічної освіти в Україні полягає у формуванні у зростаючої особистості екологічних знань, вихованні любові

до природи, прагненні берегти, примножувати її, виховувати культуру природокористування. Різні аспекти даної проблеми досліджували такі педагоги, як Г. Беленька, Н. Глухова, К. Висильєва, Л. Іщенко, Н. Горопаха, Т. Конюхової, Н. Кот, Н. Лисенко, В. Маршицька, С. Ніколаєва, Г. Тарасенко, С. Плохій, Л. Прозорова, Н. Рижової, Р. Рославець, О. Соцької, Н. Яришева та інших. Завдяки їм розроблено теоретичні засади проблеми екологічної компетентності, інструментарій її вивчення та сучасні умови ефективного формування екологічної компетентності в дошкільному дитинстві.

О. Білан, О. Каплуновська присвятили свої дослідження характеристиці загальних проблем екологічної освіти дітей дошкільного віку; В. Бусленко – організації еколого-оздоровчої роботи у ЗДО; О. Веретеннікова ознайомленню дітей дошкільного віку з природою; Г. Воробей, О. Веракса, Г. Волос, Т. Науменко – ефективному використанні казок у вихованні еколого-природничої компетентності дітей; Н. Горопаха – вихованню екологічної культури дошкільників; Н. Глухова – розвитку емоційної сфери як запоруки творчого осягання дітьми світу; Л. Зайцева – розвитку у дітей дошкільного віку науково-практичного досвіду у сфері природно-предметного довкілля; З. Плохій, Н. Поліщук, Н. Яришева – створенню у ЗДО еколого-розвивального середовища.

Одним з першочергових педагогічних завдань сьогодні є формування з дошкільного віку необхідних екологічних знань, виховання любові до природи, прагнення її берегти, плекати культуру природокористування. Основний науковий доробок з проблеми екологічного виховання дошкільників становлять праці таких провідних вітчизняних фахівців, як Г. Беленька, Н. Глухова, Н. Горопаха, В. Маршицька, С. Ніколаєва, З. Плохій, Л. Прозорова, Г. Тарасенко, Н. Яришева. Ними розроблено концептуальні засади екологічного розвитку дітей перших шести/семи років життя та технологічні аспекти вирішення даної проблеми.

Не дивлячись на значну кількість наукових джерел з проблеми виховання екологічної компетентності, водночас констатовано: хоча

проблема екологічної компетентності вивчалася багатьма вітчизняними та зарубіжними психологами і педагогами, до сьогодні залишається недостатньо дослідженими такі аспекти проблеми, як створення у ЗДО сприятливих умов для розвитку і формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку в процесі освітньої діяльності. Це дає підстави для започаткування кваліфікаційної роботи з теми: **«Виховання екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку у ЗДО»**.

Мета дослідження: ґрунтуючись на аналізі вітчизняних та зарубіжних психолого-педагогічних джерел теоретично обґрунтувати педагогічні умови виховання та експериментально дослідити особливості вихованості у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності.

Визначену мету можна розв'язати шляхом вирішення таких **завдань дослідження :**

1. Уточнити зміст і структуру провідних категорій дослідження (соціальна компетентність, екологічна свідомість і поведінка. Екологічний світогляд тощо).

2. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови підвищення ефективності освітнього процесу в ЗДО, спрямованого на виховання у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності.

3. Визначити критерії, показники та компоненти визначення рівня вихованості у дітей 5-7 років життя екологічної компетентності в трудовій діяльності.

4. Схарактеризувати рівні вихованості екологічної компетентності досліджуваних старшого дошкільного віку.

5. Розробити методичні рекомендації педагогам ЗДО стосовно ефективного виховання у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності.

Об'єкт дослідження – процес виховання у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності.

Предмет дослідження – особливості вихованості та педагогічні умови підвищення ефективності процесу виховання у дітей 5-7 років життя екологічної компетентності у процесі трудової діяльності.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступають: положення філософії, психології та педагогіки стосовно системності як оптимальної форми функціонування особистості (В. Кремень, С.Максименко, Ю.Приходько, Л.Шелестова); вчення про детермінацію і закономірності розвитку особистості у ранньому та дошкільному дитинстві (І.Бех, О.Кононко, В.Котирло, Т.Піроженко); ідеї про екологічну компетентність як комплексну характеристику зростаючої особистості (Н.Глухова, М.Мащовець, З.Плохій, Н.Яришева.); психолого-педагогічні засади оптимізації освітнього процесу у ЗДО з метою формування у дошкільників екологічної компетентності (Г.Беленька, Н.Горопаха, Л. Прозорова, С. Ніколаєва,], Г. Тарасенко).

З метою розв'язання означених вище завдань дослідження нами використано **методи**:

теоретичні: вивчення психолого-педагогічних джерел з метою уточнення змісту поняття «екологічна компетентність», розробки критеріїв, показників та компонентів екологічної компетентності дітей 5-7 років; аналіз, порівняння та узагальнення емпіричних даних з метою діагностики особливостей вихованості у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності та методики її ефективного виховання у ЗДО;

емпіричні: діагностичні (спостереження, проєктивні методики, моделювання експериментальних ситуацій); педагогічний експеримент;

статистичні: методи кількісного аналізу з метою узагальнення емпіричних даних та визначення основних особливостей екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Наукова новизна результатів дослідження:

уперше описано комплекс педагогічних умов реалізації в педагогічній практиці ефективної організації трудової діяльності дітей 5-7 років життя;

визначено критерії, показники, компоненти та експериментально визначено рівні вихованості у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності; розроблено систему ефективного виховання у досліджуваних 5-7 років життя екологічної компетентності у ЗДО;

уточнено зміст понять «виховання екологічної компетентності» та «екологічна свідомість та поведінка» дітей старшого дошкільного віку; схарактеризовано структуру провідного поняття, до складу якої увійшли: когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий компоненти; деталізовано вікові та індивідуальні особливості екологічної компетентності дітей 5-7 років;

подальшого розвитку набули методи і форми виховання у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності в умовах ЗДО.

Теоретичне значення дослідження полягає у розробці концептуальних засад організації процесу виховання у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності; у визначенні змісту та структури провідних категорій дослідження; в описів рівнів вихованості у дітей 5-7 років екологічної компетентності; у розробці шляхів та засобів ефективного виховання у досліджуваних вказаного віку екологічної компетентності.

Практичне значення дослідження полягає у розробці діагностичного інструментарію для вивчення особливостей вихованості у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності; формулюванні підходів до створення в умовах ЗДО розвивального середовища, сприятливого для виховання екологічної компетентності; забезпечення істотного підвищення ефективності процесу виховання у досліджуваних 5-7 років життя позитивного ставлення до природи, Результати дослідження та розроблені методичні рекомендації можуть бути використані у процесі підготовки студентської молоді до роботи з екологічною компетентністю дошкільників.

Впровадження результатів проведеного дослідження здійснювалося через:

участь у:

1. ІХ Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Сучасна дошкільна освіта: актуальні проблеми, інноваційні пошуки» (19 жовтня 2022 року).
2. Всеукраїнська науково-практична конференція (з міжнародною участю) «Фребелівська педагогіка в сучасній освіті: вимоги, тренди, перспективи» (20-21 квітня 2023 року).
3. Х Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, магістрів, молодих науковців «Сучасне довкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» (м. Ніжин, 18 жовтня 2023 року).

друк статей:

1. Парасюк Л. Екологічна компетентність як наукова проблема та феномен дошкільного дитинства. Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки: 341 збірник матеріалів Регіональної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 275 с.
2. Парасюк Л. Особливості розвитку екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Актуальні проблеми та інноваційні пошуки у галузі сучасної дошкільної освіти: збірник наукових статей студентів, магістрів, молодих науковців спеціальності 012 Дошкільна освіта / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 232 с.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи: кваліфікаційна робота складається з вступу, двох розділів, висновків до кожного, списку використаних джерел, додатків. Текст містить 2 таблиці, список джерел нараховує 56 позицій. Загальний обсяг роботи 70 сторінки, з них основного тексту 62 сторінок.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Екологічна компетентність як психолого-педагогічна проблема

Сьогодні у дошкільній освітній системі актуалізується інтерес до проблеми формування в особистості екологічної компетентності. Це обумовлено змінами змісту освіти та її результатів. На часі нова система універсальних знань, умінь та навичок, а також досвід самостійної діяльності в природі та особистої відповідальності дитини. Інтерес до сутності екологічної компетентності зріс у зв'язку з розумінням того, що розв'язання глобальних екологічних проблем неможливе без якісної зміни екологічної культури суспільства, екологічної компетентності.

Уведення у науковий апарат категорії «компетентність» відноситься до 70-х років минулого століття. Існує безліч інтерпретацій категорії, проте головне, що йдеться про нову якість підготовки до життя, яка дозволяє використовувати набуті знання та уміння у нестандартних умовах та домагатися подальших змін та успіхів.

Науковці застосовують поняття компетентність в якості критерію розвитку індивідуального інтелекту, особливий тип організації предметних знань, який дозволяє приймати ефективні рішення у відповідній сфері діяльності, передбачає високий рівень розуміння проблеми, досвідченість та виконання складних дій, ефективність суджень та оцінок. По суті йдеться про здатність особистості діяти та виживати у певних умовах життя.

Як зазначає Н.Глухова, поняття «екологічна компетентність» має універсальний, міждисциплінарний, інтегральний і соціокультурний характер. Автор підкреслює: конструкт екологічної компетентності дозволяє інтегративне поєднання здібностей та досвіду творчої діяльності дитини в системі «Суспільство – Природа - Людина». На думку Н.Глухової,

екологічна компетентність пов'язана з самоорганізацією діючих творчих суб'єктів, здатних на неочікувані рішення в ускладненій екологічній ситуації [16].

Екологічна компетентність може кваліфікуватися як форма буття, яка реалізується у взаємодії людини з світом. При цьому система «Людина – Природа» здатна до саморозвитку через формування спільного суб'єкта, виступає як цілісний суб'єкт, який реалізує у своєму становленні загальноприродні принципи розвитку та природу буття людини. В рамках онтологічного підходу в екологічній освіті розкривається смисл базових засад компетентнісного підходу: «вчитись знати» (екологічні знання та уміння), «вчитись робити» (створення творчих продуктів), «вчитись жити» (зберігати природне середовище), «вчитись бути» (самореалізація в процесі екологічної діяльності).

Згідно підходу З. Плохій, Н.Поліщук, Н.Яришевої, 5компонентами екологічної компетентності виступають: здоров'язберігання, ціннісно-сміслові орієнтації, інтеграція, громадянськість відповідальність, саморозвиток, рефлексія, екологічна культура, соціальна взаємодія. Вони наголошують на інтегративній природі екологічної компетентності та підкреслюють значення в її формуванні знань, умінь, навичок, переконань, мотивів, цінностей, екологічно значущих якостей особистості, практичного досвіду екологічної діяльності.

Один із засновників компетентнісного підходу в освіті Д.Равен, до структури компетентності поряд з когнітивним та діяльнісним включає і афективний. Він наголошує на важливості позитивної мотивації до прояву екологічної компетентності; ціннісно-сміслових ставлень до змісту та результату діяльності; знань, які лежать в основі вибору способу здійснення діяльності; вміння, досвід успішного виконання необхідних дій.

Життєва потреба у саморозвитку та гармонії з природою мотивує практичну екологічну діяльність. Екологічні знання забезпечують усвідомлення екзистенційних цінностей. Переживання цих цінностей

забезпечує емоційно-вольову регуляцію екологічної діяльності та збагачує особистісні смисли, які призводять до трансформації та розвитку попередньої системи потреби у відповідності з цільовими установками.

Формування екологічної компетентності особистості бере свій початок у старшому дошкільному віці. Тому фахівці підкреслюють: актуальним завданням даної проблеми є вивчення, розробка та упровадження сукупності педагогічних умов та методів ефективного виховання екологічної компетентності в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. Увагу слід привернути до формування екологічної свідомості дітей 5-7 років та вправленні у практичних навичках.

Таким чином, як зазначають провідні фахівці, екологічна компетентність є інтегративною якістю особистості, що визначають її здатність діяти в системі «Людина – Природа» у відповідності із засвоєними екологічними знаннями, уміннями, навичками, ціннісними уявленнями та екологічними якостями. У даний час в освітній системі актуалізується інтерес до екологічної компетентності, що обумовлене змінами у змісті освіти та його результатах. Екологічна компетентність виступає як нова система універсальних знань, умінь та навичок, а також досвід самостійної діяльності та особистої відповідальності. Інтерес до проблеми екологічної компетентності та визначенню її сутності зріс у зв'язку з розумінням того, що рішення екологічних проблем неможливе поза якісними змінами екологічної культури особистості.

Існує чимало інтерпретацій категорії «компетентність». До прикладу, Л. Присяжнюк визначає її, як характеристику нової якості підготовки, тобто того, що дозволяє використовувати отримані знання та уміння у нестандартних умовах і, головне, домагатися на основі отриманих знань подальших змін та успіхів [38].

За даними Л.Зайцевої, компетентність – це якість, яка виступає критерієм розвитку індивідуального інтелекту, особливий тип організації предметно-специфічних знань, які дозволяють приймати ефективні рішення у

відповідній сфері діяльності, передбачає високий рівень розуміння проблеми, досвідченість під час виконання складних дій, ефективність суджень та оцінок. Компетентність виступає сукупністю знань, умінь і навичок, які дозволяють суб'єкту пристосовуватися до змінених умов та вимог життя, по суті, це його здатність діяти і виживати у даних умовах. Усі вони пов'язані з досвідом та діяльністю людини. Поза ситуацією та діяльністю компетентність не проявляється [19].

Поняття «екологічна компетентність» має універсальний, міждисциплінарний, інтегральний та соціокультурний характер. Спираючись на погляди І.Корякіної, В.Маршицької, М.Роганової, Г.Тарасенко припустив, що екологічна компетентність є інтегральним поєднанням здібностей, установок та досвіду творчої діяльності. Їхній компонентний взаємозв'язок дозволяє встановити екологічні відносини в системі суспільство-природа-людина. Екологічна компетентність пов'язана з самоорганізацією діючих. Творчих суб'єктів, здатних на неочікувані рішення у складній екологічній ситуації

Таким чином, в рамках онтологічного підходу розкривається смисл базових основ компетентнісного підходу в екологічній освіті. Йдеться, передусім, про *навчання знанням* (пізнання довкілля), *навчання діянню* (створення власних творчих продуктів), *навчання життю* (збереження середовища проживання), *навчання буттю* (вибір життєвого шляху, саморозвиток в процесі екологічної діяльності).

Визначаючи компонентами екологічної компетентності, З.Плохій називає: здоров'язбереження - дотримання норм здорового способу життя; ціннісно-сміслові орієнтири – цінності життя, екологічні цінності; інтеграція - екологічний підхід як основа цілісного світобачення; громадянськість – дотримання норм і обов'язків у сфері оточуючого середовища; відповідальність за саморозвиток і самовдосконалення; рефлексія – пошук смислу буття, екологічних орієнтацій та культури; соціальні взаємовідносини – партнерство, співпраця в процесі розв'язання екологічних

проблем; діяльність – вияв і розв’язання екологічних проблем, дослідництво, екологічні проекти (планування, проектування, моделювання, прогону звання, використання нових інформаційних технологій [36].

На сучасному етапі розвитку проблеми екологічної освіти вченими фіксуються складні багатокомпонентні екологічні компетентності. При цьому системо утворююча роль відводиться екологічним знанням, що суттєво знижує продуктивність використання компетентнісного підходу як методологічного інструментарію до визначення цілей та результатів екологічної освіти. Одним з засновників компетентнісного підходу в освіті Н.Глухова до структури компетентності поряд із знаннєвим (когнітивним) і діяльнісним (поведінковим) включає також і мотиваційний (афективний) компонент [16].

Найбільш продуктивною слід визнати структуру екологічної компетентності, запропоновану О Веретеннікової, яка включає у себе п’ять компонентів: готовність до прояву компетентності; володіння знаннями змісту компетентності; досвід прояву компетентності у різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях; ставлення до змісту компетентності та об’єкту її додатку; емоційно-вольова регуляція процесу і результатів прояву компетентності. Таким чином, в структурі екологічної компетентності виділено: потребово-мотиваційний, когнітивний, практично-діяльнісний, емоційно-вольовий та ціннісно-смісловий компоненти [10].

Структурний взаємозв’язок компонентів екологічної компетентності можна уявити таким чином. Життєва потреба у саморозвитку і гармонії з природою мотивує практичну екологічну діяльність. Екологічні знання забезпечують усвідомлення цінностей. Переживання цих цінностей забезпечують емоційно-вольову регуляцію поведінки й збагачує особистісні смисли. Останні призводять до трансформації і розвитку попередньої системи потреб відповідно з цільовими установками стійкого розвитку.

Екологічна компетентність – багатоаспектне поняття, його змістове наповнення залежить від багатьох чинників. З метою визначення сутності

екологічної компетентності і, відповідно, компетентності необхідно проаналізувати взаємозв'язки даних понять в системі категорій екологічної психології і педагогіки.

Як зазначала Н. Глухова, центральним елементом в даній системі виступає *екологічна особистість*. Під даним поняттям розуміється особистість, яка володіє екоцентричним типом екологічної свідомості та характеризується: психологічною включеністю у світ природи, суб'єктивним характером сприйняття природних об'єктів, прагненням до непрагматичної взаємодії з світом природи. Автор припустив, що суттєвою особливістю екологічної особистості є екологічна компетентність як конкретно-індивідуальна характеристика.

Базисом для визначення сутності екологічної компетентності виступає категорія екологічної діяльності, пов'язана з екологічною свідомістю, з екологічним мисленням та екологічними цінностями. Н.Глухова наголошує: поняття *екологічна діяльність* в психолого-педагогічній літературі трактується як еколого-орієнтований, природо орієнтований, природоохоронний та природозберігаючий види діяльності. Автор наголошував: базисом особистості людини є сукупність її ставлень до світу, яка реалізується крізь діяльність через сукупність діяльностей [16].

Таким чином, екологічна діяльність може кваліфікуватися як компонент соціальної діяльності, який відображає ставлення суспільства до природи, яка включає усі взаємодії суб'єктів цієї діяльності з її об'єктом, тобто екосередовищем, які призводять до первинних екологічних наслідків, позитивним та негативним результатам. Умови екологічної діяльності пов'язані з таким способом взаємодії людини в природі, за якого вона не тільки використовує та організовує природний процес, а й включається у нього, створює процеси, сама стає частиною оточуючого природного середовища. Як і будь-яка інша форма людської діяльності, екологічна діяльність, детермінована свідомістю, дозволяє людині набути властивість

суб'єкта, який не просто змінює чи перетворює, але й створює екологічне середовище.

З.Плохій виділяє два підходи до визначення екологічної свідомості, які є вельми продуктивними для розуміння сутності екологічної компетентності на відміну від. Екологічної грамотності й освіти. Свідомість суб'єкта гносеологічного типу виконує відображувальну й регуляторну функції, опосередковуючи його діяльну сну активність до світу з моменту цвіле покладання до досягнення поставленої мети. Основні компоненти змісту екологічної компетентності виступають знання, уміння, навички, досвід. Автор зазначає: сутність компетенції полягає у тому, що вона обумовлює таку взаємодію людину з світом природи, за якої світ переживається як такий, що може задовольнити широкий спектр потреб і стає значущим для людини. Людина почувається такою, що володіє можливостями для освоєння світу

Продовжуючи свою думку, З.Плохій зазначає: рушійними силами процесу становлення екологічної компетентності є розв'язання екологічних протиріч. До них фахівець відносить, зокрема, протиріччя між прагненням людини жити в екологічно сприятливих та безпекових умовах і відсутністю можливостей для цього. Воно розв'язується в екологічній діяльності, об'єкт, предмет і зміст якої, представлені у вигляді компонентів змісту освіти, визначають екологічну компетентність [36].

Згідно позиції Г. Беленької, Н. Горопахи, Н. Яришевої, екологічні знання, засвоєні дітьми в процесі екологічної освіти, екологічні уявлення, що формуються у повсякденному житті, сприяють усвідомленню важливості екологічних проблем, розумінню цінності природи. Знання і цінності впливають на формування екологічної свідомості, трансформуються у переконання, які закладають основу для екологічного світогляду. У свою чергу світогляд визначає ідеали особистості, обумовлюють ставлення до природи, які проявляються в екологічній діяльності – діях, вчинках, поведінці, звичках

За даними дослідження Н.Яришевої, в якості основної форми екологічної діяльності дітей можна назвати участь в розробці та реалізації методу екологічних проектів. Він спрямований на покращання стану оточуючого середовища вияв і розв'язання проблем співтовариства, підвищення рівня життя його учасників. Поряд з цим велике значення має формування раціональних процедур розв'язання екологічних проблем (проектування, аналіз ризиків, розробка критеріїв прийнятих рішень, самооцінка діяльності. В процесі екологічної діяльності змінюється і сама особистість: зростає обсяг екологічних знань; формуються уміння і навички, орієнтовані на раціональне та бережливе використання природних ресурсів; відбувається становлення та трансформація ціннісних орієнтацій, які забезпечують відповідальне ставлення до оточуючого природного середовища и власного здоров'я; розвиваються здібності, якості особистості, які дозволяють реалізувати новий стиль поведінки в соціоприродному середовищі [56].

Згідно даних досліджень провідних фахівців, особливе значення має емоційно-вольовий компонент, який відображає певне ставлення до природи, екологічних проблем та їх рішення. Це знаходить відображення у свідомому ставленні до природи, до переживань радості й страждань. Вказані відносини слугують чинником регуляції поведінки людини, її активності. Ціннісно-смісловий компонент передбачає наявність ціннісних орієнтацій, розуміння смислів екологічної діяльності, усвідомлення необхідності збереження природи, розуміння власної причетності до збереження середовища проживання. Його можна вважати системоутворюючим.

Таким чином, екологічна компетентність як інтегральна модель, орієнтує екологічну освіту не стільки на формування знань, але, перш за все, на розвиток досвіду практичної участі у покращанні стану оточуючого природного середовища, на вияв та співдію у розв'язанні екологічних проблем. В процесі цього виникають психічні новоутворення у вигляді нових цілей, оцінок, мотивів, установок, смислів.

На завершення відмітимо: формування екологічної компетентності особистості бере свій початок у дошкільному дитинстві. Тому актуальним завданням виступає вивчення, розробка і впровадження сукупності ефективних умов, засобів, прийомів і форм формування екологічної компетентності в освітньому процесі, починаючи з дошкільного віку

1.2 Особливості розвитку екологічної свідомості та поведінки в дошкільному дитинстві

Дошкільне дитинство – період інтенсивного екологічного розвитку. У віці 5-7 років формується особистість: розвиваються пізнавальні процеси, формується самосвідомість та саморегуляція поведінки, виховується позитивне ставлення до об'єктів та явищ природи, урізноманітнюються види дитячої діяльності. Усе це створює сприятливі умови для розвитку екологічної свідомості та поведінки.

Як зазначає Н.Глухова, в ранньому дитинстві відбувається підвищений пізнавальний розвиток, дитина задає багато запитань дорослій людині стосовно об'єктів і явищ природи. Фахівець підкреслює: на третьому році життя спілкування з природним довкіллям набуває пізнавального характеру. З допомогою дорослого та самостійно дитина помічає у довкіллі незвичне, нове, незнайоме; виявляє до нього інтерес. Дитина знає основні властивості об'єктів природи, розуміє елементарні природно-наслідкові зв'язки, обстежує компоненти природи. Дитина використовує предмети та основні знаряддя за призначенням, охоче бере участь у виконанні елементарних дій в природі. У віці двох з половиною-трьох років дитина починає усвідомлювати необхідність своєчасного та систематичного догляду за рослинами і тваринами, активно включається у спільну з дорослим природо цільну діяльність.

Н. Глухова виділяє такі завдання екологічного розвитку дитини третього року життя: розвивати інтерес до природного довкілля;

задовольняти потреби у нових враженнях; заохочувати допитливість, спостережливість; навчати розрізняти рослини за кольором, розміром, формою, поверхнею, запахом, смаком; тварин – за особливостями будови та виразними діями, дитинчат – від дорослих тварин; вправляти у порівнянні контрастних за зовнішніми ознаками компонентів природи; виховувати інтерес до виконання елементарних трудових дій; спонукати до дослідництва; дотримуватися правил безпечної поведінки з рослинами і тваринами .

У контексті нашого дослідження становить інтерес запропоноване Н.Глуховою положення, згідно з яким необхідно в міру дорослішання дитини поступово зміщувати акцент із споглядання природи до розвитку у дошкільному віці елементарних форм природодоцільної поведінки та діяльності.. Здатність дитини поводитися у природному доквіллі адекватно й доцільно, використовувати набуті раніше знання про явища та об'єкти природи, виявляти зацікавлене й турботливе ставлення до рослин й тварин, засвідчує сформованість доступних віку форм її екологічної компетентності [16].

Із зростанням дитини зростає роль екологічної освіти педагога. Дослідження М. Фіцули визначає зміст поняття «екологічне виховання» як систематичну діяльність дитини з розвитку екологічної культури. Згідно підходу вказаного автора, екологічне виховання є формуванням в особистості свідомого ставлення до довкілля, почуття відповідальності за власну діяльність в природному доквіллі, дбайливого ставленні до нього , [53]..

Досліджуючи феномен екологічного виховання у дошкільному дитинстві, З.Плохій привертає увагу до важливості формування у них бажання та здатності діяти в природному доквіллі відповідно до набутих у процесі занять екологічних знань. Оперуючи поняттям «екологічні знання», автор кваліфікує їх через зв'язок особистості із світом природи, як спосіб усвідомлення дитиною свого місця в ньому. Фахівець підкреслює неабияку

роль в становленні екологічної компетентності різних природничо-наукових уявлень. Вона зазначає: упродовж дошкільного дитинства екологічні знання виникають, функціонують та удосконалюються [36].

Відомий вітчизняний фахівець Н. Лисенко, трактуючи суть поняття «екологічне виховання», зазначає, що воно невід’ємне від екологічної освіти й виокремлює два основні етапи першого – засвоєння дітьми екологічних знань та перетворення їх на елементи переконань як основне ядро свідомості. Як і попередні автори, Н.Лисенко вбачає мету екологічного виховання дошкільників у формуванні основ екологічної культури. розуміння себе як її частини, розуміння залежності власного життя і здоров’я від стану довкілля [26].

Проблема виховання у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності як здатності доцільно поводитися в різних життєвих ситуаціях, емоційно – ціннісно ставитися до природи, керуватися у своїй поведінці знанням її основних законів, усвідомленням взаємозв’язків усіх її об’єктів та явищ, була і залишається однією з актуальних для науки й педагогічної практики. З огляду на інтегрований характер екологічної компетентності та складність поняття «природа як цілісний живий організм», залишаються недостатньо дослідженими різні її аспекти.

Це актуалізує важливість поглибленого вивчення феноменології екологічної компетентності, специфіки її прояву у старшому дошкільному віці, дослідженні різних аспектів проблеми – вихованні ціннісного ставлення дітей до рослин, тварин, людської діяльності, праці у природі, до об’єктів та явищ природи. Екологічна компетентність зростаючої особистості виступає запорукою її шанобливого ставлення до природи та відповідального – до себе як її частини.

Як зазначає О.Марущак, екологічна компетентність формується у процесі пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової діяльності дитини дошкільного віку. Кожна з цих видів діяльності розширює уявлення дітей

старшого дошкільного віку про природу як цілісний живий організм, сприяє усвідомленню ними всеосяжності природного довкілля та формуванню відповідальності за її благополуччя. Автор зазначає: проблема розвитку екологічної компетентності з дитинства залишається актуальною до сьогодні. Адже споживацьке ставлення до природи, недостатня турбота про неї, забруднення природного середовища становлять реальну загрозу для людства [29].

У дослідженні Н. Яришевої увагу акцентовано на тому, що у процесі ознайомлення дітей дошкільного віку з природою важливо комплексно розв'язувати завдання екологічної освіти, виховання й екологічного розвитку. На думку автора, такий підхід сприятиме опануванню дітьми широкого екологічного змісту. Вказаний фахівець підкреслює: комплексний підхід є запорукою формування у дошкільників здатності усвідомлювати взаємозв'язки у природі, вміння прогнозувати наслідки їх порушення та екологічно доцільну поведінку [56].

З.Плохій досліджувала різні аспекти проблеми екологічної компетентності, зокрема формуванням екологічної культури дошкільників. Автор розробив методичне забезпечення екологічного виховання дітей усіх вікових груп дошкільного періоду дитинства. В контексті нашої роботи видається цікавим той факт, що під екологічною компетентністю дошкільника автор розуміє здатність дитини застосовувати екологічні знання, керуючись моральними нормами й цінностями, необхідними для екологічно доцільної діяльності й поведінки [36].

У контексті нашого дослідження становить інтерес запропоноване Н. Глуховою положення, згідно з яким необхідно в міру дорослішання дитини поступово зміщувати акцент із споглядання природи до розвитку у дошкільному віці елементарних форм природодоцільної поведінки та діяльності.. Здатність дитини поводитися у природному довкіллі адекватно й доцільно, використовувати набуті раніше знання про явища та об'єкти

природи, виявляти зацікавлене й турботливе ставлення до рослин й тварин, засвідчує сформованість доступних віку форм її екологічної компетентності [16].

З метою формування еколого–природничої компетентності дітей дошкільного віку Г.Воробей, О.Веракса, Г.Волос, Т.Науменко використовують українські народні казки В.Сухомлинського. На їхню думку, художня література слугує важливим мотиватором зацікавленого й бережливого ставлення до природи. Казки не лише збагачують уявлення про природу, але й торкається емоційної сфери дошкільників, стимулює моральну поведінку, заохочують бажання піклуватися про неї [11,12,13,32].

Відомий вітчизняний педагог, розробник багатьох праць з проблеми екологічної компетентності Г.Беленька, розкриває освітній зміст та інноваційні підходи до формування у дошкільників еколого-природничої компетентності. Автор наголошує на важливості ознайомлення дітей з красою рідного краю, особливостями його рослинного та тваринного світу, заохочує освітян до виховання у дітей уміння спостерігати за природним довкіллям, оволодівати системними знаннями та правилами поведінки в природі. Г.Беленька розробила для використання практиками ефективні методи формування екологічної компетентності [4].

Таким чином, результатом екологічної освіти є екологічно вихована особистість. Екологічну вихованість Г. Пустовіт трактує як один з основних показників індивідуальності, що характеризує поведінку і діяльність особистості в різноманітних ситуаціях міжособистісної взаємодії під час вивчення й охорони довкілля, в умінні оцінювати результати власної чи колективної діяльності, спрямованої на збереження природи [].

Важливим чинником, що визначає екологічну вихованість дошкільнят є їхня поведінка у довкіллі; вміння її регулювати згідно із законами навколишнього середовища, не завдаючи йому шкоди, не порушуючи його природних зв'язків. Екологічно доцільна поведінка визначається рівнем знань і уявлень дітей про норми та правила поведінки у природі,

сформованістю навичок практичної природоохоронної діяльності у довкіллі, а також розумінням необхідності його збереження та примноження.

У молодшому дошкільному віці дитина діє ситуативно, часто не усвідомлюючи наслідки своїх дій та вчинків. Старші ж дошкільнята здатні пояснити свою поведінку, вони прагнуть діяти, як дорослі; потреба у схваленні спонукає їх дотримуватися встановлених етичних правил. На цьому віковому етапі урізноманітнюється й розширюється діяльність дітей, збільшується їхній досвід, активізуються пізнавальні мотиви, які поступово спрямовують їхню поведінку у природному довкіллі.

За даними Т.Тарасенко, старші дошкільники усвідомлюють моральні норми і правила поведінки, адекватно оцінюють власні якості, розуміють значення своїх дій для оточення. Усе це, своєю чергою, спонукає дитину старшого дошкільного віку до позитивного вчинку заради іншої живої істоти з власної ініціативи, а не за вимогою дорослого. За систематичного та цілеспрямованого виховного впливу старший дошкільник здатен контролювати свої поведінкові прояви, власні дії та вчинки, дотримуватися моральних норм поведінки [49].

Пізнавальна діяльність у світі Природи має на меті отримання нової інформації, розвиток зацікавленості, позитивної мотивації до власне процесу пізнання; естетична – формування естетичного сприймання і спостережливості, естетичних почуттів та переживань; природоохоронна діяльність полягає у запобіганні негативним діям щодо конкретних об'єктів природи, їхніх середовищ, угруповань, екосистем найближчого природного оточення.

Щодо технологій пізнавальної діяльності у природі, то поширенішими з них є спостереження та експериментування, педагогічно цінні за умови володіння вміннями планувати діяльність, фіксувати отримані результати, узагальнювати, робити висновки, мати уявлення про правила поведінки й безпеки. Л. Присяжнюк зазначає: пізнавальна інформація закріплюється й уточнюється під час ігрової, мовленнєвої, образотворчої діяльності [38].

Зауважимо, що безпосереднє спілкування дітей з об'єктами та явищами довкілля сприяє виникненню у них позитивних емоцій. Спілкуючись з об'єктами природи, дошкільники розвивають емоційно-ціннісне ставлення до них. Як наголошує Ж. Юзвак, упродовж їх сприймання діти виокремлюють два компоненти: емоційний (прояви радості, здивування, захоплення, прагнення привернути увагу до того чи того об'єкта, згадування про нього через певний час) та пізнавальний (естетична спостережливість, що виявляється у здатності самостійно виділяти об'єкт серед інших; уміння висловлювати певні судження про об'єкт та його властивості) [54].

Любов і повага до всього живого не виникає лише в межах поживання, а передбачає духовну цілісність, виступають засобом розкриття внутрішніх сил дитини. До системи гуманістичного світогляду органічно вплітається екологічне світобачення – це певною мірою цілісне уявлення дитини про природне довкілля, про саму себе та своє місце у ньому; це особливе розуміння світобудови, що ґрунтується на узагальнених знаннях про світ, на ідеальних переживаннях ціннісних (моральних та естетичних) аспектів взаємодії з природою; це сталі установки практичної діяльності, які зумовлюють поведінкові програми щодо позиціонування дитини у природі

Екологічне світобачення дітей безпосередньо залежить від якості їхніх ціннісних орієнтацій на взаємозв'язок із природою. Опікуючись вихованням у дошкільників належної культури ставлення до природи, не варто нехтувати таким впливовим чинником екологізації свідомості, як формування естетичного сприйняття світу. Відчуття краси природного довкілля може стати надійним регулятором моральної поведінки дитини дошкільного віку у природному довкіллі, надихнути на створення художнього твору.

1.3. Педагогічні умови ефективного виховання у дітей 5-7 років життя екологічної компетентності

Глобальні проблеми сучасності, що загрожують життю людської цивілізації, актуалізували необхідність екологічної освіти з метою становлення екологічно інформаційного суспільства. Гармонізація відносин людини і природи, інтенсивна екологізація загальної культури людства, формування теорії й практики екологічної освіти - важливі завдання сучасності. Головна причина полягає у тотальній безвідповідальності . наслідком цього є посилення і приділення більшої уваги екологічній освіті.

Мета екологічного виховання – формування у зростаючої особистості відповідального ставлення до оточуючого середовища. Це передбачає дотримання правових і моральних принципів природокористування і пропаганду ідей його оптимізації, активну діяльність з вивчення та охорони природи своєї місцевості на заняттях з екології.

Фахівці з проблеми екологічної компетентності зазначають, що на заняттях з екологічної освіти досягаються такі завдання:

- *освітні* (формування системи знань щодо екологічних проблем та шляхів їх розв'язання);
- *виховні* (формування мотивів, потреб і звичок доцільної поведінки та діяльності,здорового способу життя);
- *розвивальних* (розвиток інтелектуальних і практичних умінь з вивчення, оцінки стану та покращання оточуючого середовища своєї місцевості; до аналізу екологічних ситуацій; ставлення до при роди як до універсальної цінності; моральних якостей).

Як зазначає Г.Беленька, ,щоб забезпечити найбільш сприятливі для формування у дітей дошкільного віку умов, заклад освіти організує пізнавальну, трудову, дослідницьку, конструктивну, художню, ігрову, спортивно-оздоровчу діяльності в природі. На формування свідомості в умовах взаємодії з оточуючим середовищем накладає відбиток життєвий досвід дитини, сфера спілкування, сім'я, інтереси однолітків, особистісні й групові мотиви поведінки, суспільна думка [4].

В контексті нашої роботи заслуговує на увагу висновок Т.Науменко, яка зазначила: внаслідок впливу різноманітних умов, свідомість особистості значною мірою визначається цілеспрямованими діями педагога на заняттях з екології. Використовуються різні прийоми і методи педагогічної роботи: бесіди стосовно праці в природі, роз'яснюються прийоми переконання в необхідності особистої турботи про середовище, розкриваються вимоги до поведінки та залучення у художню творчість. Важливо, щоб виховання екологічної компетентності пов'язувалося з усіма напрямками планування, організації і контролю за роботою, спрямованою на збереження оточуючого середовища [32/]..

Передумовою формування ціннісного ставлення дошкільників до природи В.Бусленко називає володіння необхідними вміннями, зокрема вмінням оволодівати колективними формами діяльності в природі, виробляти продумані позиції у відносинах з середовищем, перетворювати турботу про неї у конкретні справи. У власній діяльності дитини виникають, усвідомлюються та виховуються цілі особистості та колективу. Серед важливих передумов формування у дітей дошкільного віку позитивного ставлення до природи вказаний автор називає вміння сприймати, переживати, осмислювати, перетворювати середовище в оптимальному стані, свідомо реалізовувати у взаємодії із зовнішнім світом особисті цілі і задовольняти потреби й прагнення [8].

Природоохоронна діяльність визначається знаннями про природу і суспільство, отриманими під час вивчення на заняттях. Моральною стороною природоохоронного ставлення до оточуючого середовища пов'язана з усвідомленням дитиною дошкільного віку корисності і цінності природи, зростанням турботи про неї, припиненням дій її пошкодження на руйнації. Дані досліджень багатьох фахівців доводять, що на ставлення до природи впливає індивідуальні особливості дитини, місце проживання, професія та культура батьків. Зафіксовано відмінності у ставленні до природи у

сільських та міських дошкільників. У сім'ях з нижчим рівнем освіти батьків діти ставляться до природи прагматично

Чим раніше у свідомість зростаючої особистості буде закладене ціннісне ставлення до природи, тим органічніше формуватимуться в неї екологічні традиції, екологічне мислення та принципи раціонального природокористування. Розширення уявлень старших дошкільника у сфері оточуючого середовища виступає одним з пріоритетних напрямів виховної роботи. Чим раніше починається формування екологічної культури, тим більш доцільно організований цей процес, тим вище його ефективність.

На основі набутих дітьми дошкільного віку знань і навичок практичної діяльності під час набутих в ході взаємодії з об'єктами живої природи. Формуються такі якості, як реалістичне розуміння явищ природи, допитливість, уміння спостерігати, логічне мислення. Як зазначає Н. Яришева, з метою виховання екологічної компетентності дітей необхідно:

- розглянути можливість введення у закладах дошкільної освіти курсів та навчально-просвітницьких програм екологічної спрямованості;
- виявити психолого-педагогічні умови здійснення екологічної просвіти дітей 5-7 років [56].

У дослідженні Н. Пустовіт. встановлено, що у процесі дослідження доцільно використати методи бесіди, спостереження, опитування та створення експериментальних ситуацій. Автор під педагогічними умовами формування екологічних уявлень та екологічної грамотності розуміє таке освітнє середовище, в якому представлення сукупність чинників, які забезпечують отримання нового досвіду, мотивації збереження природи, зацікавленості можливості себе реалізувати, відчуті відповідальність за природу [39].

В ході дослідження можна використати метод проектів, учасники якого вибудовували діяльність за двома напрямками: проведення

просвітницької роботи з вихователями ЗДО та формування екологічної спрямованості особистості дошкільників. Н.Яришева наголошує: під екологічною спрямованістю слід розуміти сукупність поглядів, які мотивують особистість гуманістично взаємодіяти з об'єктами природи, співвідносити соціальні та особистісні потреби, не наносячи шкоди біосфері. Під екологічною культурою слід розуміти сукупність соціальних відносин, індивідуальних та суспільних поглядів й цінностей, які стосуються процесу взаємодії людини і природи.

Як зазначає вказаний фахівець, в період дошкільного дитинства дитина пізнає світ крізь призму емоційних вражень. Формування екологічної свідомості в цей період, гуманне ставлення до природи дозволяє створити надійний фундамент екологічної культури. За даними дослідження Н.Глухової, пізнання дитиною природного довкілля завдяки практичній діяльності виступає важливим чинником освітнього процесу. Екологічне виховання дошкільників реалізується через спостереження, досвід, дослідження, працю, ігри, художньо-екстетичну практику, природничу літературу, фізкультуру і спорт [56].

Створення у приміщенні ЗДО екологічного простору означає створення невеликої території або окремого приміщення, зайнятих об'єктами природи, які мають певне функціональне призначення. Під педагогічними умовами ми розуміємо сукупність взаємопов'язаних об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на успішне розв'язання педагогічної проблеми відносимо:

- програму, форми, методики, зміст екологічної освіти;
- екологічна та педагогічна компетентність педагога ЗДО;
- наявність екологічного розвивального середовища (традиційні та нетрадиційні елементи).

Створення у ЗДО розвивального середовища передбачає наявність предметів живої природи у предметному оточенні дитини, у просторі її життєдіяльності. Різноманітність рослинного і тваринного світу на ділянці

ЗДО, правильних органічних зон при роди у приміщенні складають розвивальне екологічне середовище, необхідне для виховання. Груповий куточок природи знаходиться у безпосередній близькості до дітей. У ньому знаходяться: кімнатні рослини, декоративні тваринки, календар погоди і природи, альбоми, гербарії, художня література про природу, дидактичні ігри природничого характеру, природний матеріал, знаряддя для праці в природі та дослідницької діяльності, моделі, акваріум. Якщо є можливість, можна організувати зимовий сад. Важливо, щоб живі істоти в куточку стимулювали позитивне ставлення дітей дошкільного віку до природи.

Базуючись на здійсненому аналізі наукових джерел, у дослідженні сформульовано й обґрунтовано організаційно-педагогічні умови, упровадження яких у діяльність закладу дошкільної освіти сприятиме ефективності процесу формування у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності. Основними умовами визначено такі:

- *Збагачення уявлень дітей про природу як цілісний живий організм, про її самоцінність, власну роль в її збереженні.*
- *Плекання елементарних форм екологічної культури, вправлення дошкільників в гуманістичній спрямованості свідомості і екологічної поведінки.*
- *Виховання у дітей 5-7 років спостережливості, умінь знаходити нове у знайомому та знайоме у новому, збільшення кількості екскурсій в природу.*
- *Розробка разом з дітьми та їхніми батьками «Кодексу еколого-доцільної поведінки в природі»*

Упровадження у діяльність ЗДО зазначених вище умов активізує процес екологічного розвитку, виховання і навчання дітей старшого дошкільного віку; актуалізує важливість об'єднання зусиль ЗДО та сім'ї у процесі виховання екологічної компетентності дошкільників; змінить орієнтацію дорослих з контролю за екологічною поведінкою дітей на посилення їхньої суб'єктної активності й відповідальності

Висновки до розділу I

Теоретичний аналіз дозволив встановити, що проблема виховання екологічної компетентності старших дошкільників відноситься до широких і багатопланових. Поза увагою більшості вітчизняних та зарубіжних дослідників залишилася постанова питання, згідно з якою існує вихід на формування екологічної особистості. Наше дослідження спрямоване на виховання екологічної компетентності як важливої риси особистості.

Встановлено, що під екологічною компетентністю провідні фахівці розуміють інтегративну якість особистості, яка визначає здатність дитини старшого дошкільного віку діяти доцільно в системі «Людина – природа» у відповідності із засвоєними екологічними знаннями, навичками, мотивами, світоглядом, ціннісними орієнтаціями та базовими якостями особистості. Вона розвивається упродовж дошкільного віку і набуває вищих за попередні етапами становлення особистості, стають свідомішими та стабільнішими. Завдяки цьому у дитини 5-7 років життя формується свідомо світоглядна позиція, складається дитячий світогляд природничої спрямованості. Екологічна компетентність формується у процесі різних видів дитячої діяльності, зокрема, у трудовій, пізнавальній, дослідницькій, художньо-практичній діяльності.

В ході дослідження з'ясувалося, що створення сприятливого середовища у ЗДО позитивно впливає на формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Педагогічними умовами, які підвищують ефективність екологічного виховання виступили: збагачення уявлень дітей про природу як цілісний живий організм, про її самоцінність, власну роль в її збереженні, плекання елементарних форм екологічної культури, вправлення дошкільників в гуманістичній спрямованості свідомості і екологічної поведінки; виховання у дітей 5-7 років спостережливості, умінь знаходити нове у знайомому та знайоме у новому, збільшення кількості екскурсій в природу; розробка разом з дітьми та їхніми батьками «Кодексу еколого-доцільної поведінки в природі. Їх комплексне й

систематичне використання в освітньому процесі ЗДО оптимізує процес виховання екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

РОЗДІЛ П.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ 5- 7 РОКІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.

2.1. Програма та методика констатувального експерименту.

Дослідження спрямоване на визначення Змісту та структури екологічної компетентності як багатовимірної наукової проблеми та феномену старшого дошкільного віку, який проявляється у взаєминах дітей 5-7 років життя з різними природними об'єктами; у розробці діагностичного інструментарію та обґрунтуванні умов оптимізації процесу формування у дошкільників екологічної компетентності у ЗДО.

Під екологічною компетентністю як інтегральною характеристикою особистості розумілася доцільна поведінка та діяльності дошкільників в природі. Вона засвідчується осмисленим оволодінням дитиною 5-7 років знаннями, уміннями та способами прийняття рішень; орієнтацією на моральні норми й цінності в процесі виконання соціально значущої екологічної діяльності; набуттям на цій основі досвіду розв'язання елементарних екологічних проблем.

Мета констатувального експерименту полягала у визначенні рівнів сформованості у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності та розробці методичних рекомендацій стосовно оптимізації виховного процесу у ЗДО.

Досягнення мети потребувало розв'язання таких завдань:

1. Визначити критерії оцінки, показники та компоненти екологічної компетентності дітей 5-7 років.
2. Розробити адекватну предмету та завданням дослідження методичку діагностики екологічної компетентності.

3. Схарактеризувати рівні вихованості у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності.
4. Розробити методичні рекомендації для педагогів ЗДО щодо ефективного виховання екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Дослідження проводилося упродовж 2022-2023 років у закладі дошкільної освіти № 17 «Перлинка міста Ніжина. У констатувальному експерименті взяли участь 16 дітей 5-7 років

У відповідності з програмою дослідження було розроблено критерії та показники, за якими визначалися рівні сформованості у досліджуваних старшого дошкільного віку екологічної компетентності. У таблиці 2.1 подано основні критерії оцінки міри сформованості у дошкільників екологічної компетентності та показники кожного критерію, зафіксовані у протоколах спостережень.

Таблиця 2.1

Критерії оцінки екологічної компетентності та показники її прояву дітьми 5-7 років життя

КРИТЕРІЙ	ПОКАЗНИКИ
<i>Гносіологічний</i>	Виявляє інтерес до нової екологічної інформації; свідомо поповнює свої знання; володіє доступною віку системою екологічних знань; використовує здобуті екологічні знання у новому природному довкіллі; знає назви основних рослин і тварини (свійських та диких); називає природні явища та основні природні об'єкти; має уявлення про догляд та збереження

	природи.
<i>Аксіологічний</i>	Свідомо й відповідально ставиться до природи; цінує усі природні об'єкти; милується красою природи; сформовані елементарні форми екологічного світогляду та екологічної культури; знаходиться у гармонійних відносинах з природою; орієнтується у спілкуванні з нею моральними правилами та духовними цінностями.
<i>Праксиологічний</i>	Реалізує екологічні знання та цінності в реальному житті; поводить у природному довкіллі активно, вчиняє конструктивно, ефективно організовує свою діяльність; намагається бути корисним, прагне не зашкодити рослинам і тваринам; охоче і без нагадування дорослих доглядає за домашніми тваринами та рослинами; пишається набутими вміннями, радіє результатам своєї діяльності в природі.
<i>Рефлексивний</i>	Спостерігає за власними діями в природі, аналізує їх, осмислює їх продуктивність, оцінює їхній моральний ефект; бере до уваги позитивні очікування авторитетних дорослих, намагається діяти так, щоб їх не розчарувати; володіє адекватною самооцінкою власної діяльності в природі, своєї екологічної поведінки та дитячого екологічного світогляду.

У процесі експерименту враховувалися: повнота, сила, модальність (знак) та стабільність представлених у таблиці 1 показників екологічної компетентності як інтегративного утворення особистості, єдності гносіологічних, аксіологічних, прaksiологічних та рефлексивних характеристик. Це уможливить розподіл досліджуваних 5-7 років життя на чотири рівні сформованості екологічної компетентності – високий, оптимальний, середній та низький.

У дослідженні було визначено компонентну структуру екологічної компетентності. Вона складалася з трьох компонентів:

- *когнітивного* (система знань та уявлень про рослинний та тваринний світ, об'єкти та явища природи, про себе як носія екологічної поведінки та свідомості);
- *емоційно-ціннісний*.(ставлення до природи як духовної цінності)К;
- *поведінковий* (володіння уміннями, навичками, базовими якостями особистостями);

Розробляючи методику констатувального експерименту, ми орієнтувалися на визначені компоненти екологічної компетентності.

Методи до когнітивного компоненту

В якості діагностичного використано метод бесіди, що уможливило отримання інформації про широту та глибину знань досліджуваних 5-7 років. Усього було використано дві бесіди – загального та індивідуального характеру.

Бесіда I.

Мета: з'ясувати міру обізнаності досліджуваних старшого дошкільного віку стосовно екологічної вихованості. Бесіда проводилася індивідуально у звичних умовах життєдіяльності та на добровільній основі. Вона містила сім запитань закритого типу, що дозволяло дитині самостійно міркувати. Експериментатор фіксував відповіді досліджуваних на диктофон. Запитання спрямовувалися на з'ясування різних аспектів екологічної вихованості :

системи наявних знань, орієнтації у завданнях екологічної спрямованості, манери поведінки в природі екологічно вихованої чи невихованої людини, рослин і тварин своєї місцевості, як впливає життєдіяльність людей на природу, що таке природоохорона діяльність Усього було проаналізовано та оброблено 98 відповідей дітей. Запитання бесіди подано у Додатку А.

Бесіда 2.

Мета: з'ясувати самооцінку дітьми старшого дошкільного віку власної здатності поводитися на природі доцільно. Бесіда проводилася індивідуально у звичних умовах життєдіяльності та на засадах добровільності. Дітям пропонувалося відповісти на запитань, спрямованих на вироблення само оцінних суджень стосовно оцінки власної екологічної вихованості, улюблених занять, розподілу сміття на органічне та неорганічне, догляду за домашніми тваринами та рослинами. Усього бесіда містила 5 запитань відкритого і закритого характеру. Оброблено 70 відповідей досліджуваних 5-7 років. Перелік запитань представлено у Додатку А.

Метод до емоційно-ціннісного компонента

З метою визначення ставлення дитини старшого дошкільного віку до завдань екологічної спрямованості використано метод завершення розпочатих речень. Дана проєктивна методика дає можливість з'ясувати чи здатна дитина старшого дошкільного віку об'єктивно оцінити своє ставлення до різних видів екологічної діяльності. Проводилося заняття індивідуально з кожною дитиною у звичних умовах життєдіяльності та на засадах добровільності. Експериментатор пропонував дошкільнику завершити п'ять розпочатих речень, відповіді на які дозволили отримати уявлення про пріоритетні види екологічної діяльності, особливості поведінки дитини під час сортування сміття, поведінки в ситуації догляду за домашнім улюбленцем, під час роботи з природним матеріалом та на заняттях дослідницькою діяльністю. Оброблено 70 завершених речень. Їх перелік подано у Додатку Б.

Методи до поведінкового компоненту

В ході дослідження використано методи спостереження та моделювання ситуації вибору. Співставлення між собою даних, отриманих в ході обох методів дослідження, дозволяє схарактеризувати міру сформованості у досліджуваних старшого дошкільного віку екологічної компетентності. Детальніше методи представлено у Додатку В.

Спостереження

Цілеспрямоване спостереження проводилося тричі за кожною дитиною. У протоколах спостереження фіксувалося: обраний вид екологічної діяльності; тривалість роботи: зосередженість на виконанні завдання; якість виконання; характер самооцінки. За досліджуваними здійснено 42 сеанси спостережень, що уможливило отримання інформації стосовно міри екологічної вихованості.

Моделювання ситуації вибору

Мета: з'ясувати міру сформованості екологічної компетентності. Заняття проводилося на добровільних засадах та у звичних умовах життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку. Експериментатор пропонує дошкільникам для виконання завдання з природного матеріалу і демонструє їм три зразка – простий, середньої складності та складний. Дитина може обрати один з них. У протоколах спостереження фіксуються: тривалість роботи, обраний варіант виконання; наявність/відсутність варіанту, самостійність дій, ставлення до труднощів, якість виконання, доведення розпочатого до кінця.

Застосування на етапі проведення констатувального експерименту комплексної діагностичної методики уможливило отримання широкого обсягу даних щодо міри сформованості у досліджуваних 5-7 років життя екологічної компетентності.

2.2. Рівні вихованості у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності.

Порівняння емпіричних даних, отриманих по кожному з означених у попередньому підрозділі методів дослідження уможливила отримання інформації про характер екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Зупинимося на даних, отриманих під час проведення першої бесіди.

Відповідаючи на перше запитання стосовно змісту поняття завдання екологічної спрямованості, діти розподілилися на декілька груп: дошкільники, що увійшли до складу першої групи, змогли дати чіткі й вельми розлогі відповіді (догляд за рослинами та тваринами, праця в природі, дослідництво, конструювання, художньо-практична діяльність тощо). Таких дітей виявилось близько чверті (24 %) від усієї експериментальної групи. Трохи більше досліджуваних (28%) змогли дати правильні, проте менш обґрунтовані відповіді. 36% дітей 5-7 років дали короткі й необґрунтовані відповіді, а 12% - не змогли визначитися з відповідями.

Непросто було відповісти дошкільникам на запитання стосовно визначення поняття «екологічно вихована людина». Так, 22% старших дошкільників відповіли ґрунтовно й доказово («Та, що розуміє, що правильна екологічна діяльність сприяє збереженню оточуючого середовища;: «Людина, яка знає, як правильно забезпечити хороше життя для себе та своєї сім'ї;» «Яка прибирає за собою сміття під час мандрівки» тощо). Водночас 30% дошкільників задовольнились короткими відповідями, 34% - схематичними, а 14 % - не зуміли дати відповідь на запитання..

Встановлено, що третє запитання, пов'язане з оцінкою невихованою людиною, виявилось непростим для більшості досліджуваних 5-7 років. Так, 24% дітей старшого дошкільного віку відповіли на нього вельми чітко й намагалися пояснити свою думку («Шкодять природі», «Лише споживають дари природи», « Залишають після себе сміття» тощо); 30% досліджуваних

5-7 років відповідали більш одноманітно; 32% - задовольнялися схематичними оцінками, а 14% - не змогли відповісти на запитання.

Відповідаючи на запитання, пов'язані із знанням птахів та тварин своєї місцевості, старші дошкільники розподілилися на декілька груп. До першої потрапили ті, хто назвав не менше 6-7 назв; на другому – ті, хто спромігся назвати до 5 назв; на третьому місце виявилися ті, хто назвав не менше трьох назв; четверте місце посіли ті, хто назвав одного птаха чи тварину або відмовився відповідати.

Визначити зміст поняття «природоохоронна діяльність» змогла переважна більшість дітей – 82%, з яких; 22% зробили це спокійно й обґрунтовано («Діяльність з відновлення природного середовища», «Діяльність з відновлення ресурсів», «Діяльність з ліквідації наслідків діяльності на природу»); 28% - відповіли правильно, проте вельми лаконічно; 32% - відповіли односкладно. При цьому 18% старших дошкільників ухилилися, не змогли відповісти на поставлене запитання.

На запитання, як впливає на природу людина, відповіді розподілилися таким чином: 26% дітей 5-7 років життя вважають, що по-різному: добре (вирощують хліб та овочі, годують тварин) і погано (зливають у річку необроблені відходи, захаращують поля); 28% - дали правильні, проте односкладні відповіді; 26% - схилилися переважно до позитивної оцінки діяльності людей; 20% - дали неспецифічні відповіді або просто ухилилися від оцінки господарської діяльності людей.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що лише близько половини дітей старшого дошкільного віку характеризуються високими і достатніми знаннями про екологічну діяльність. Це актуалізує необхідність поглиблення знань досліджуваних про рослинний та тваринний світ та господарську діяльність людей.

Відповіді дошкільників на запитання другої бесіди дозволили визначити, як оцінює власну екологічну компетентність сама дитини. Детальніше відповіді на запитання узагальнено нижче.

Екологічно вихованими себе вважають 72% дітей старшого дошкільного віку. На оцінці позначилося прагнення дитини виглядати хорошою, вчиняти правильно, переоцінка власних можливостей. Інші 18 % виявилися більш критичними, відповіли, що іноді порушують правила і норми, поведуться погано у природі (залишають сміття, забувають почистити клітку птаха, напоїти та погодувати кішку). 10 % дали невизначені відповіді («Не знаю»). На запитання, чому вони так вважають, діти відповідали по-різному : «Тому, що бачу наслідки своїх дій», «Тому що мама сердиться», «Поганий запах від сміття говорить сам за себе» «.

Як з'ясувалося, відповіді дітей на запитання стосовно найбільш привабливої для них екологічної діяльності розподілилися таким чином: більшість дітей надають перевагу заняттям дослідництвом (26%), дещо менше - майструвати (24%), займатися працею в природі люблять 20% досліджуваних 5-7 років життя; займатися художньою працею – 18%; спостерігати – 10%. Таким чином перші місця у дитячих уподобаннях посіли – дослідництво, майстрування та праця в природі.

Відповідаючи на запитання, як вони поведуться, коли поряд з ними інші люди кидають сміття, діти відповіли так: «Роблю зауваження» (28%); «Піднімаю сміття і кидаю його у смітник» (26%); «Показую батькам, привертаю їхню увагу» (24%); «Нічого не роблю. Проходжу повз» (22%). Таким чином з'ясувалося, що лише близько половини дітей старшого дошкільного віку проявляють активну позицію по відношенню до чистоти оточуючого середовища.

На запитання щодо сортування вдома сміття на органічне і неорганічне дали ствердну відповідь лише 8% дітей старшого дошкільного віку. Виявилось, що у переважній більшості сімей цим питанням поки що не переймаються. Це залежить як від недостатньо розвиненої свідомості громадян, так і від недостатньо розгалуженої системи служби догляду за оточуючим екологічним середовищем.

Встановлено, що найбільш розповсюдженими екологічно спрямованими обов'язками, доступними дітям старшого дошкільного віку вдома є: догляд за домашніми тваринами (котами, собаками, птахами, рибками тощо (48%); за кімнатними рослинами (28%); винесення сміття (12%), допомога на присадибній ділянці (12%). Таким чином, найчастіше дітям старшого дошкільного віку припадає доглядати домашніх улюбленців – годувати, поїти, чистити квітку, вигулювати.

Як засвідчив аналіз даних щодо завершення досліджуваними 5-7 років життя розпочати речень, отримано таку інформацію. З'ясувалося, що дітям особливо подобається займатися дослідництвом та художню працею; дещо менше – майструванням та спостереженням за об'єктами та явищами природи; ще менше; працювати на присадибній ділянці.

Які переживання відчуває дитина, коли вона забула нагодувати домашнього улюбленця, і мама про це їй нагадує, ми дізналися з відповідей досліджуваних. Виявилось, що найчастіше вона відчуває незручність (28%), ніяковість (26%), сором (22%), готовність усе виправити (16%), байдужість (8%). Отримані дані дають підстави припустити, що переважна більшість дітей даного віку переживають дискомфорт і бажання виправити ситуацію, отримати схвалення від близького дорослого..

З погляду на те, що питання сортування сміття не акцентоване ані службами догляду за довкіллям не є поширеним у сучасних сім'ях, відповіді дошкільників на третє запитання не видалися дивними. Переважні більшість дітей відповіла «Таке питання не стоїть переді мною ніколи !» (84%). Лише 16% дошкільників сказали, що :»Я у різні сторони відкладаю скло, пластмасові пляшки та органічне см віття. Їх слід викинути у різні сміттєзбірники».

Відповідаючи на четверте запитання, діти старшого віку вказали на такі аспекти проблеми:» Праця з природним матеріалом мені подобається», «Я люблю робити гарні буси», «Дозволяє мені навчитись багато нового і цікавого», «Мені багато чого поки що не вдається». Принаймні стало

зрозуміло, що праця з природним матеріалом залишається однією з найбільш улюблених екологічних занять які розвивають практичні навички дошкільників..

З огляду, що дослідництво посіло перше місце серед екологічних видів діяльності, нас цікавило, які варіанти завершення розпочатих дорослим речень дадуть досліджувані. З'ясувалося, що до найтипівіших слід віднести такі вислови: «Дослідництво вправляє в уміннях», «Досліджувати цікаво», «В ході досліджень пізнаєш нове», «Досліджуючи, ти стаєш допитливим, «Розкриваєш нові властивості знайомих явищ». Отже, дослідництво справді виступає важливим засобом розвитку екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Дані спостережень засвідчили існування чотирьох груп дошкільників, які вирізнялися між собою обраними видами екологічної діяльності, тривалістю роботи, характером концентрації уваги, ставленням до труднощів, якістю виконання завдання, доведенням не доведенням розпочатого до завершення, характером самооцінки, вербальними та невербальними реакціями. Співставлення емпіричних даних трьох цілеспрямованих спостереження з даними бесід та визначенням емоційно-ціннісного ставлення до екологічної діяльності підтвердило кількісний розподіл даних.

Останній експеримент дозволив констатувати таке. В ході моделювання ситуації вибору встановлено, що за відмінностями у виборах діти розподілилися таким чином: складні варіанти виконання завдання обрали 24% дошкільників; 26% дітей взяли за виконання складного, а потім замінили його більш складним варіантом виконання екологічного виконання екологічного завдання; 22% досліджуваних 5-7 років надали перевагу виконанню завдання середньої складності; 28% дітей експериментальної групи виконували легке завдання. З цього випливає: досліджувані старшого дошкільного віку обирали екологічні завдання,

співвідносячи ймовірні ризики, та опікуючись прагненням досягти мети найменшими зусиллями.

Базуючись на визначених вище критеріях, показниках та компонентах екологічної компетентності, а також на узагальнених даних констатувального експерименту, виділено чотири групи дітей старшого дошкільного віку – високий, оптимальний, середній та низький. Якісно-кількісні дані аналізу представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Якісно-кількісна характеристика екологічної компетентності досліджуваних 5-7 років

<i>Рівні</i>	<i>Характеристика</i>	<i>Кількісний розподіл (у%)</i>
Високий	Гносеологічний, аксіологічний, праксиологічний, рефлексологічний компоненти екологічної компетентності збалансовані. Зацікавлено ставиться до нової інформації, володіє ширшими і ґрунтовнішими за обов'язкові знаннями. Сформований дитячий світогляд, екологічна культура, орієнтується на моральні норми і правила. Поводиться в природному середовищі активно, діє конструктивно, доводить розпочате до кінця, намагається бути корисним. Прагне досягти успіху, об'єктивно оцінює власні зусилля та здобуті результати.	22
	Гносіологічний, аксіологічний, праксиологічний та рефлексивний	

Оптимальний	<p>компоненти розвинені відповідно віку. Допитливі, охоче поповнюють свої знання, виявляють інтерес до незнайомого. Діють самостійно, під час зіткнення з труднощами уповільнюють темп роботи, очікують допомоги дорослого.. Цінують природу, доглядають за рослинами і тваринами, орієнтуються на моральні норми поведінки. Самооцінка адекватна, беруть до уваги як процесуальні, так і результативні показники.</p>	26
Середній	<p>Гносеологічний і аксіологічний компоненти розвинені краще за праксеологічні та рефлексивні. Знання правильні, проте поверхневі. Допитливість розвинена, з інтересом ставиться до нового, яскравого, незвичного. Починає діяти активно, під час зустрічі з труднощами відволікається на стороннє, звертається до дорослого за допомогою. Настрій ситуативний, визначається настроєм та досягненнями. Самооцінка нестабільна, ситуаційна, значною мірою визначається судженнями дорослої людини.</p>	34
	<p>Критерії оцінки незбалансовані: знання обмежені і схематичні, ставлення до природного середовища позитивні, проте</p>	

Низький	не дієві, споглядальні.. Невпевнений у собі, тому очікує допомоги дорослого, без неї не діє, може залишити екологічне завдання незакінченим. Орієнтується на дотримання моральних норм і правил. Діє обережно, повільно, порівнює своє з роботами однолітків. Самооцінка занижена, неадекватна, задовольняється посередніми показниками якості виконання.	18
---------	---	----

Таким чином, встановлено, що за традиційних умов виховання екологічної компетентності вдається досягти посередніх результатів. Покращання останніх передбачає організацію цілеспрямованої роботи, адресованої дітям старшого дошкільного віку і педагогам ЗДО.

2.3. Організаційно-методичні підходи до організації процесу виховання у дошкільників екологічної компетентності в ЗДО.

Робота з оптимізації виховного процесу, спрямованого на підвищення ефективності екологічного виховання спрямована на: збагачення й розширення знань дорослих і дітей, вправлінням дошкільників в уміннях здійснювати природоохоронну діяльність, оволодіння педагогами сучасними освітніми технологіями

Соціально – екологічні утворення у вихованні особистості

Екологічна освіта дітей – перша ланка в системі безперервної екологічної освіти. У необхідності формування технології основ екологічної культури з дошкільного віку тепер вже ніхто не сумнівається. Нескладно помітити, що в якості результатів екологічної освіти фахівці називають

загальні психічні властивості дитини, які розвиваються внаслідок освітнього процесу.

Питання наявності і формування екологічної свідомості, а також його типологія залежать від змісту, який вкладається у нього. Згідно гносеологічному підходу, екологічна свідомість є властивістю дитини як компонента його екологічного ставлення до світу природи. Це означає, що розглядаючи екологічну свідомість як особистісний феномен, фахівці задають в якості вихідних засад ставлення типу «свідомість дитини – світ природи».

Свідомість, з одного боку. Виконує відображальні функції по відношенню до «світу природи», в якому живе і розвивається як особистість. З іншого боку, свідомість дитини виражає її ставлення до «світу природи на рівні суспільних вимог. З_ третього боку, свідомість дошкільника виконує регулятивну функцію, опосередковує його діяльність в природному доквіллі з моменту ціле покладання до технологічної реалізації досягнення поставленої мети.

Поняття екологічної свідомості має охоплювати ту сферу людського знання і дій, пов'язаних з впливом людини на об'єкти і процеси в природі, які призводять до змін в її структурі. Це дозволяє людині в кінцевому рахунку дати визначення екологічної свідомості, Ж згідно якого вона є ставленням до природи. Природа розуміється фахівцями як «Світ природи», тобто як система живих елементів біосфери.

Структура екологічної свідомості визначається як сукупність уявлень, цінностей і с стратегій взаємодії з природою. Центральне місце в структурі екологічної свідомості фахівці відводять суб'єктивному (особистісному) ставленню дитини до природи . Екологічна свідомість розглядається як особлива форма буття, яка виступає вищою формою розвитку особистості й реалізується у взаємодії дитини з природою. Це означає, що система «людина – природа (оточуюче середовище)» виступають як цілісний суб'єкт, який реалізується у своєму становленні як загальноприродні принципи розвитку,

як здатність до саморозвитку через формування спільного суб'єкта становлення психічної реальності.

В ході еволюції системи « людина – природа» проходила певні етапи і, відповідно, види екологічної свідомості:

- **синкретичний (архаїчний)** коли у своїй свідомості та самосвідомості людина ще не виділяла себе з оточуючого середовища, не протистояла природі як об'єкту перетворення і відповідно зх. власними цілями виживання;
- **антропоцентричний**, коли свідомість людини протиставляється її оточуючому середовищу, природа розглядається як об'єкт діяльнісного перетворення відповідно з- своїми людськими цілями виживання; саме у цей період людина забула про свою єдність з природою, що призвело до екологічної кризи на Землі;
- **екоцентричний**, коли людина починає розуміти, що вона та оточуюче природне середовище входять як частини, входять у єдину екосистему «людина-природа»; тому оточуюче середовище – це сфера їх співбуття з природою, що середовище володіє самоцінністю, володіє своїми власними закономірностями розвитку, які слід враховувати людині в її життєдіяльності;
- **синергетичний (природоцентричний)**, коли людина усвідомлює свою єдність з природою як єдність принципів свого розвитку з унітехнологіями.

Людина – це субстанціональна частина природи. У цьому сенсі і людина, і природа, і антропогенне середовище – різні прояви універсальної сутності природи до самопородження, самозбереження, само руйнації. Система «людина-природа» розуміється як єдиний суб'єкт сумісного розвитку, становлення якого здійснюється через взаємодію людини і середовища, на основі універсальних принципів буття. Становлення екологічної свідомості відбувається як зміна психіки особистості, коли процеси сприймання, переживання і поведінки функціонально об'єднуються,

інтегруються *поведінковий*, спрямований визначення здатності проявляти екологічні уміння та навички.

Екологізація ЗДО

В руслі екологізації заклад дошкільної освіти та система освіти в цілому потребують у реальному втіленні класичних дидактичних принципів природо доцільності, наочності, зв'язку з життям. Більшість вчених визнають, що провідним завданням сучасної екологічної освіти виступає формування екологічної культури. Вони підкреслюють: екологічну освіту не слід зводити до освоєння дітьми екологічних знань. Вона має стати засобом формування активно-позитивного ставлення до оточуючого середовища. Важливо формувати у дошкільників діяльно – створювальні установки по відношенню до природного середовища, переводити екологічні цінності у конкретні раціонально обґрунтовані дії, виробляти оптимістичний погляд на проблему природоохоронної діяльності.

В якості головної мети екологізації освітнього процесу сьогодні варто розглядати діяльність з формування екологічного мислення, розповсюдження екологічної культури. Основою цієї діяльності виступає виховання почуття відповідальності за збереження життєпридатного природного середовища й благополуччя біосфери в цілому, що означає необхідність залучення дітей до конкретних видів діяльності, пов'язаних з природоорієнтованою працею. Таким чином, йдеться про виховання екологічно дієздатної, компетентної особистості, закладання у дошкільному віці зачатків екологічної культури.

Аналіз практики сучасної екологічної підготовки дітей старшого дошкільного віку розкриває загальне протиріччя, яке полягає у тому, що завдання формування екологічної культури і компетентності має загально педагогічний, соціокультурний статус, вимагає комплексного підходу до її розв'язання. У закладі дошкільної освіти фактична реалізація зводиться до вузького предметоцентричного формату, обмежується елементарними

екологічними знаннями, подекуди відірваними від реального життя, від конкретної діяльності дітей в природі.

Педагогам ЗДО у процесі екологічної підготовки дітей старшого дошкільного віку важливо визначити педагогічні умови формування екологічної компетентності у процесі природо орієнтованої освітньої діяльності; здійснити концептуальне обґрунтування та педагогічне забезпечення процесу формування екологічної компетентності дітей 5-7 років життя в умовах природоорієнтованої діяльності.

Задум та організація процесу формування екологічної компетентності дошкільників може бути творчо вирішені за умови, якщо:

- феномен екологічної культури, екологічної свідомості і процес екологізації освітнього середовища базуються на основі гуманітарної, соціальної та психолого-педагогічних підходах, існуючих у науці;
- поняття екологічної компетентності буде розроблятися як проекція екологічної культури у сферу особистісних утворень дитини як суб'єкта природоорієнтованої діяльності;
- освітній процес ЗДО здійснюється в цілісному розвивальному природо орієнтованому середовищі та об'єднує роботу на заняттях, дослідно-практичну роботу дошкільників на ділянці як моделі локальної еко-системи, науково-дослідну роботу екологічного характеру;
- метод проектів буде покладений в основу методики екологічної підготовки і включає учбову, дослідно-трудова та науково-дослідну діяльності.

Формування у дошкільників екологічної компетентності

Феноменологія екологічної компетентності описується фахівцями як складне за своєю структурою організацію явище у вигляді чотирьох взаємопов'язаних компонентів: *когнітивного* (знання, екологічне мислення), *операціонального* (вміння використовувати знання на практиці), *потребово-мотиваційного* (прагнення до гармонії та збереження природного

середовища середовища), *ціннісно-сислового* (орієнтація на природу як цінність, яка має особистісний смисл для дитини).

Екологічна компетентність – це якісне особистісне утворення, яке являє собою єдність екологічної спрямованості особистості й досвід природоорієнтованої діяльності в якості її суб'єкта. Екологічна компетентність формується в процесі екологічної освіти, слугує провідником екологічної культури к змісті навчання, здійснює особистісно-розвивальну функцію в методиці та технології навчання, реалізує функцію природної орієнтації в організованому й практично побудованому навчанні.

Формування екологічної компетентності забезпечується організацією педагогічного процесу, який передбачає поєднання екологічних знань з власним досвідом дошкільників і постановку їх в суб'єктну позицію у природо цільній діяльності. Такий педагогічний процес повноцінно реалізується у рамках розвивального природо орієнтованого середовища ЗДО, об'єднавши екологічну освіту дошкільників, дослідно-практичну роботу на земельній ділянці як моделі локальної екосистеми.

Ефективність роботи з формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку забезпечується шляхом їхнього залучення до активної дослідної діяльності еколого-трудової спрямованості, яка реалізує загальний інтерес дошкільників до дослідно-експериментальної та сільськогосподарської праці. Головним важелем виховання дітей вказаного віку є суспільно-корисна праця на землі, широка природоохоронна й екологічна робота у поза навчальний час.

У технологічному плані формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку покладається на освоєння дітьми відокремлених один від одного знань та умінь. У оволодінні комплексною процедурою еколого-пізнавальної діяльності, яка має особистісно-діяльнісний характер. В якості такої процедури може бути використаний метод проектів, зокрема як ціннісно-сислової орієнтації екологічної спрямованості. Розгорнуте використання цього методу в екологічній освіті

дітей старшого дошкільного віку забезпечує поєднання культури наукового та екологічного пізнання з особистим досвідом екологічної діяльності. Метод проектів характеризується освітнім потенціалом, який стимулює зростання основних складових структури екологічної компетентності – когнітивної, операційної, потребово-мотиваційної.

Завдання, форми і методи екологічного виховання дошкільників

Завдання екологічного виховання полягає в ознайомленні дітей з явищами та об'єктами природи; розвиток уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між природними явищами; формування первинних уявлень про різноманітність природного світу; плекання розуміння єдності людини і природного довкілля та корисну і шкідливу діяльність людини; розширення досвіду природоохоронної діяльності та взаємозв'язки в природі; виховання у дошкільників уміння правильно поводити себе у природі, розвиток пізнавального інтересу та допитливості; створення умов для творчої діяльності дітей в природі.

В процесі виховання у ЗДО важливо розвивати сприймання, увагу, пам'ять, мислення. Доцільно збагачувати спостережливість, здатність аналізувати, порівнювати, виділяти істотні ознаки, робити прості узагальнення. Вихователь має усвідомлювати, що процеси виховання та навчання не самі по собі розвивають особистість дошкільника, а лише у разі, якщо вони набувають діяльнісних форм, залучають дитину як активного суб'єкта екологічних дій.

Важливим шляхом підвищення ефективності екологічного розвитку полягає у використанні різноманітних методів та прийомів роботи. Вихователь має вміти правильно добирати пізнавальний матеріал, продумувати методи і прийоми, з допомогою яких він зможе краще передати зміст екологічної освіти.

Основні форми екологічної роботи

Основною формою освітньої діяльності є *заняття*, присвячені ознайомленню дошкільників з природою.. Вони дозволяють педагогу формувати знання про природу у системі та послідовності з врахуванням вікових особливостей дітей та природного оточення. Заняттях первинно-ознайомлюваного типу частіше за усе присвячуються ознайомленню дошкільників з видами рослин, тварин, умов їх життя у найближчому оточення і не можуть пізнаватися через спостереження. Основними компонентами таких занять є різні демонстративні та навчальні посібники. Наочність дозволяє формувати у дітей чіткі й правильні уявлення.

Заняття узагальнюючого типу дозволяють у старшому дошкільному віці сформувати узагальнені уявлення про об'єкти та явища природи; виділити ряд значущих ознак для групи схожих об'єктів; порівняти, співставити, проаналізувати, сформулювати висновки, розвинути абстрактне мислення.. Поглиблено-пізнавальний типі занять будуються на різноманітних знаннях, отриманих під час спостережень за об'єктами природи з безпосереднього оточення, на яких вихователь доповнює знання новою інформацією.

Екскурсія – один з основних видів занять та особлива форма організації роботи з ознайомлення дітей з природою. Перевага екскурсій полягає у тому, що вони дозволяють у природних обставинах познайомити дітей з об'єктами та явищами природи. Екскурсія як форма занять проводиться у різні пори року, щоб діти побачили сезонні зміни

Екологічні свята та дозвілля. Педагогічний смисл свята та дозвілля полягає у тому, щоб викликати у дітей позитивний емоційний відгук. У сценаріях цих заходів використовується матеріал, який дітям добре знайомий. Частіше, ніж свята, проводяться дозвіллієві заходи, на які можуть бути запрошені члени родин вихованців. Теми можуть бути різними. Їх продумує і визначає вихователь разом з дошкільниками.

Ознайомлення дітей з природою у повсякденному житті. Педагог знайомить дошкільників з повсякденними змінами природи на ділянці ЗДО,

організує різноманітні ігри з природним матеріалом (піском, глиною, листям, льодом тощо). Прогулянка наповнює дітей радістю, задоволенням від спілкування з природою, допомагає відчутти її красу.

У приміщенні ЗДО слід створити *розвивальне предметно-просторове середовище (РППС)*. Йдеться про створення спеціально організованого простору, заповненого матеріалами, знаряддями та інвентарем для розвитку екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку. РППС передбачає побудову варіативного простору, орієнтованого на вільний вибір дітьми матеріалів, можливість вибору партнерів по спільній діяльності. Воно має бути доступною для усіх, забезпечувати вільний доступ вихованців до матеріалів посібників, об'єктів природи, безпечною, включати у себе не лише природний куточок, але і центр пізнавальної активності для експериментування.

Праця – цікава та різноманітна робота у квітнику та на городі. Діти спостерігають за рослинами, вправляються у трудових навичках та уміннях. Вони поливають рослини, рихлять землю, збирають насіння та урожай. Ця робота позитивно впливає на виховання працелюбності, самостійності, взаємодопомоги. Вихователь може організувати чергування на ділянці навесні та влітку, праця та спостереження у куточку природи взимку розширює знання дітей про зростання різних рослин (цибулі, часнику, зелені).

Корисно час-від-часу проводити виставки, конкурси творчих робіт, олімпіади. Участь в них дітей старшого дошкільного віку добре їх мотивує, прищеплює навички екологічної компетентності, самоповагу.

Роль і значення екологічної освіти

Проблеми ХХІ століття визначають нову роль екологічної освіти, ставлять перед нею важливі завдання. Однією з них є організація екологічної свідомості, екологічної компетентності, націленості зростаючої особистості на природодоцільну та природоохоронну діяльність. Важливе значення у розумінні екологічного знання, екологічної культури. Світоглядними ідеями,

ідеями стійкого розвитку, біологічної регуляції оточуючого середовища, біосферної концепції погляду на світ як цілісний живий організм пронизаний сучасний підхід до організації екологічної освіти у ЗДО.

Проте вказані вище ідеї можуть реалізуватися лише за умови сформованості екологічного мислення. Саме тому екологічна освіта має стати фундаментальною основою сучасної системи дошкільної освіти. Екологічна освіта є процесом усвідомлення дитиною цінності оточуючого середовища, уточнення основних положень, необхідних для отримання знань та умінь, важливих для розуміння та визнання взаємної залежності між людиною, її культурою та її біологічним оточенням. Екологічна освіта також включає в себе прищеплення практичних навичок у розв'язанні задач, які відносяться до взаємодії з оточуючим середовищем, вироблення поведінки, яка сприяє покращанню якості оточуючого середовища.

Екологічна освіта – поняття багатоаспектне, його тлумачень чимало. Це пояснюється комплексним характером даної категорії. Наведемо основні визначення. Екологічна освіта – це:

- безперервний процес навчання, виховання і розвитку особистості, спрямованої на формування загальної культури, екологічної відповідальності за свою країну та близьких людей, планету Земля та Всесвіт;
- основа національної безпеки, спрямована на забезпечення довготривалих загальних інтересів суспільства шляхом розповсюдження загальних цінностей, прищеплення соціальних норм у сфері взаємодії людей з середовищем проживання;
- процес визнання цінностей і прояснення понять, необхідних для розуміння понять, необхідних для розуміння взаємозв'язку людини, її культури та її біосфери; екологічна освіта включає також практику прийняття рішень і формулювань кодексу поведінки, яка торкається питань екології;

- значно більше, ніж знання, уміння та навички; це світогляд, це віра в пріоритет життя, в особливу роль людини як капітану команди космічного корабля «Земля», яка має унікальні механізми саморегуляції;
- неперервний процес навчання, виховання і розвитку особистості, спрямований на формування системи знань та умінь, ціннісних орієнтацій, морально-етичних та естетичних ставлень, які забезпечують екологічну відповідальність особистості за стан та покращання природного середовища.

Екологічна освіта здатна виконувати своє провідне значення лише у випадку, якщо воно виявиться змістовним, неперервним та охопить собою усі сторони життя людини та суспільства. Освіченою можна назвати лише ту людину, яка освічена в екологічному сенсі.

Екологічна компетентність

Проблема екологічної компетентності є однією з найбільш затребуваних та визначається багатьма фахівцями по-різному. Наведемо найбільш поширені в науці визначення, що дозволить педагогові самостійно обрати найбільш прийнятне для нього та побачити широту та багатоаспектність постанови питання. Основні визначення суті поняття «екологічна компетентність»:

- особистісна характеристика, заснована на інтеграції знань, умінь у сфері екології та моральне ставлення до природи, яке обумовлює готовність обирати, використовувати і створювати технології, які відповідають вимогам морального та екологічного імперативів;
- складний системний об'єкт, створений на інтеграції теоретичних знань, практичних умінь з екології та певного набору особистісних якостей, які виконують специфічну функцію в діяльності, яка обумовлює

готовність до екологічно адекватній поведінці в ситуаціях морального вибору;

- не тільки і не стільки теоретичні знання, але, головне, здатність шукати і знаходити необхідну й достатню процедуру для розв'язання будь-яких проблем; передбачає дотримання екологічного імперативу у пошуку процедур розв'язання екологічних проблем та в їх використанні;
- знання та досвід у сфері природних наук, екології та екологічної освіти, здатність до діяльності із збереження оточуючого середовища, визнання особливої соціальної цінності екологічних благ, які забезпечують максимальну тривалість життя людини і мінімальну його хворобливість;
- здатність людини, засновану на знаннях, досвіді, цінностях і схильностях; те, що породжує уміння, дії з розв'язання будь-якої екологічної ситуації; відповідає здатності людини використовувати знання і дії, які підходять для продуктивного виходу з конкретної екологічної ситуації;
- здатність людини користуватися своїми екологічними знаннями та уміннями у практичній діяльності; включає екологічну свідомість та екологічну поведінку; відображає цілісне розуміння світу, синтез різноманітних видів діяльності, заснований на знаннях унікальних властивостей біосфери, об'єктивного положення в ній людини;
- відповідальне ставлення до природи, оволодіння різносторонніми знаннями про соціоприродне середовище, набутими уміннями та практичний досвід розв'язання екологічних проблем, передбаченням ймовірних наслідків природоутворюючої діяльності, потребою у постійному спілкуванні з природою, безпосередній участі у природоохоронній діяльності.

Таким чином, екологічна компетентність – це інтегративна характеристика особистості, яка визначає її здатність взаємодіяти в системі

«Людина – суспільство – природа» відповідно до засвоєнні екологічних знань, умінь, навичок; з екологічними переконаннями, мотивами, ціннісними уявленнями і практичним досвідом екологічної діяльності.

Структура екологічної компетентності

Екологічна компетентність як інтегративна характеристика особистості дошкільника включає щонайменше такі компоненти:

- *когнітивний*, який передбачає сформованість системи екологічних знань (природничих, світоглядних, нормативно-правових, моральних, практичних), які виступають в основі здійснення екологічної діяльності.
- *мотиваційно-ціннісний* засвідчує сформованість інтересів, потреб, переконань, ціннісних уявлень, які спонукають здійснювати екологічну діяльність; соціально значущих мотивів (громадянсько-патріотичних – любов до Батьківщини, її природи, бажання примножити та зберегти її природні багатства; гуманістичних – орієнтація в екологічній діяльності на цінності добра, милосердя, бажання берегти природу; естетичних - відчуття і розуміння краси природи), екологічної значущих якостей особистості (емпатійність, бережливість, гуманність, відповідальність за результати екологічної діяльності.);
- *діяльнісно-практичний* забезпечує сформованість екологічних умінь і навичок, дотримання норм і правил поведінки в природі з врахуванням природоохоронних вимог, практичного досвіду екологічної діяльності.

Усі компоненти екологічної компетентності тісно між собою пов'язані. Їх формування та їх існування неможливі один без одного. Тому важлива інтеграція усіх структурних компонентів в процесі формування у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності.

Висновки до розділу II.

Підкреслено актуальність проблеми екологічної компетентності та її недостатню дослідженість. Уточнено зміст провідної категорії, визначено критерії, показники та компоненти екологічного виховання, визначено рівні їх сформованості у дітей старшого дошкільного віку та розроблено методичні рекомендації для вихователів ЗДО.

Під екологічною компетентністю більшість фахівців розуміють особистісний інтеграл, результат освітнього процесу, який засвідчується комплексом життєво необхідних знань, умінь, навичок та цінностей, зафіксованих у базових якостях. Встановлено, що упродовж дошкільного дитинства змінюються якісно-кількісні показники екологічної компетентності, зростає рівень їх усвідомленості та стабільності.

Основними критеріями, за якими оцінювався рівень сформованості у дітей 5-7 років екологічної компетентності виступили: гносіологічний, аксіологічний, праксіологічний та рефлексивний. До структурних компонентів екологічної компетентності увійшли: когнітивний (система знань), емоційно-ціннісний (система ставлень) та поведінковий (уміння та навички).

В ході експериментальної роботи виділено чотири рівні екологічної компетентності – високий, оптимальний, середній та низький. До високого рівня сформованості віднесено дітей із збалансованістю показників та компонентів; до оптимального – з достатньою їх збалансованістю; до середнього рівня – з дисбалансом показників і компонентів%; до низького рівня екологічної компетентності увійшли діти із зародковими формами розвитку показників і компонентів.

Розроблено методичні рекомендації для педагогів ЗДО, в яких виділено три рубрики: соціально-екологічні утворення у властивостях особистості; формування у дошкільників екологічної компетентності та завдання, форми і методи екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку. Вони спрямовані на підвищення ефективності екологічного виховання дітей у ЗДО.

ВИСНОВКИ

Дана кваліфікаційна робота присвячена обґрунтуванню концептуальних підходів та визначенню особливостей виховання у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності. В результаті дослідження сформульовано такі основні висновки.

У відповідності з *першим завданням*, уточнено зміст і структуру провідної категорії дослідження. Базуючись на даних досліджень з означеної проблеми під екологічною компетентністю ми розуміли інтегративну якість особистості, яка визначає її здатність діяти адекватно, компетентно в системі «людина-природа». Це відбувається у відповідності із засвоєними екологічними знаннями, уміннями, навичками, мотивами, цінностями, переконаннями, які особистість вважає значущими, такими, що має для дошкільника особистісний смисл.

Згідно з *другим завданням* у дослідженні теоретично обґрунтовано педагогічні умови підвищення ефективності освітнього процесу в ЗДО, спрямованого на виховання у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності. Основними педагогічними умовами визначено: збагачення уявлень дітей про природу як цілісний живий організм, про її самоцінність, власну роль в її збереженні; плекання елементарних форм екологічної культури, вправлення дошкільників в гуманістичній спрямованості свідомості і екологічної поведінки; виховання у дітей 5-7 років спостережливості, умінь знаходити нове у знайомому та знайоме у новому, збільшення кількості екскурсій в природу; розробка разом з дітьми та їхніми батьками «Кодексу еколого-доцільної поведінки в природі»

Розв'язання *третього завдання* було пов'язане з визначенням критеріїв, показників та компонентів визначення рівня вихованості у дітей 5-7 років життя екологічної компетентності в трудовій діяльності. Основними критеріями у дослідженні виступили: гносеологічний, аксіологічний, праксіологічний та рефлексивний. Структурними компонентами екологічної компетентності слугували: когнітивний

(екологічні знання та уявлення), емоційно-ціннісний (ставлення до природи як до цінності) та поведінковий (сформованість умінь та навичок екологічної поведінки).

Згідно *четвертого завдання* схарактеризовано рівні вихованості екологічної компетентності досліджуваних старшого дошкільного віку. До першого, високого рівня, віднесено 22% дітей старшого дошкільного віку з гармонійним поєднанням усіх показників та компонентів. До другого, оптимального рівня увійшли 26% дітей з доволі збалансованими показниками та компонентами. Середній рівень сформованості екологічної компетентності склали 34% дошкільників з нестабільною поведінкою та незбалансованими показниками та компонентами. До останнього, четвертого, низького рівня сформованості екологічної компетентності увійшли 18% дітей старшого дошкільного віку з вкрай недостатнім балансом показників та компонентів екологічної компетентності..

З огляду на отримані дані дослідження, потребувалася спеціальна організація впливів на екологічний розвиток досліджуваних 5-7 років. З метою підвищення ефективності освітнього процесу у ЗДО у відповідності з *п'ятим завданням дослідження* було розроблено методичні рекомендації. В них розкрито соціально-екологічні утворення у вихованні особистості дошкільників; особливості формування у дітей старшого дошкільного віку екологічної компетентності; завдання, форми та методи екологічного виховання дітей 5-7 років життя. Їх застосування у практиці виховання сприятиме покращанню показників вихованості у досліджуваних екологічної компетентності.

Проведене дослідження не вичерпує усіх важливих аспектів проблеми виховання екологічної компетентності у старшому дошкільному віці.. До перспективних напрямів подальшої роботи слід віднести розробку моделі оптимізації вихованого процесу у ЗДО різних типів (закритих і відкритих) та сім'ї з формування екологічної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти / за ред. А. Богуш. К.: давництво, 2012. 26 с.
2. Барабаш М. Екологічні проблеми України. Запитання і відповіді. К.: Слово, 2010. 16 с.
3. Бачинський Г. Раціональне природокористування та охорона навколишнього середовища. К.: Ранок, 2017. – 48 с.
4. Беленька Г. Дошкільнятам про світ природи. К.: Генеза, 2013. 112 с.
5. Богуш А. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі: підручник для ВНЗ. К.: Слово, 2018. 184 с.
6. Біла І. Вчимо дивитися, бачити й творити. *Дошкільне виховання*. Київ, 2014. № 4. С. 14–18.
7. Білан О. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. Львів: ЛВСП, 2016. 71 с.
8. Бусленко В. Організація еколого-оздоровчої роботи в дошкільному навчальному закладі. К.: Дитячий садок, 2014. С. 21–23.
9. Вашуленко Т. Екологічні ланцюжки. *Дошкільне виховання*. Київ, 2007. №7. С. 18–20
10. Веретеннікова О. Ознайомлення дітей дошкільного віку з природою. К.: Вища школа, 2012. 365 с.
11. Воробей Г. Екологічне виховання дітей з допомогою казок В. Сухомлинського. К.: *Бібліотека вихователя дитячого садка* № 23. 2015. С. 30–70.
12. Веракса О. Про користь чарівної казки: психоаналітичний підхід. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. Київ, 2011. № 10. С. 63–69.
13. Волос Т. Формування еколого-природничої компетентності дошкільників засобами авторської екологічної казки. URL: www.slideshare.net.
14. Гончаренко О. Комплексна модель роботи з літературним твором. *Палітра педагога*. Київ, 2015. №4. С. 10–143.

15..Горопаха Н. Виховання екологічної культури дітей. Рівне: Волинські обереги, 2011. 212 с.

16..Глухова Н. Емоційне спілкування дитини з природою як умова творчого досягнення світу. *Дошкільне виховання*. Київ, 2018. №10. 25 с.

17..Деда В. Основні спекти підготовки фахівців дошкільного профілю до формування екологічної компетенції у дітей дошкільного віку. *Психолого-педагогічні науки*. Київ, 2012. № 1. С. 144–149.

18..Зайцева Л. Формування у старших дошкільників науково-практичного досвіду у сфері природно-предметного довкілля: теоретико-методичний аспект: монографія. Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2019. 381 с.

19.. Зінчук В. Усі потрібні на Землі. *Палітра педагога*. Київ, 2015. № 6. С. 19–21.

20.Єфименко М. Казкова фізкультура. *Дошкільне виховання*. Київ, 2015. № 4.С. 16–18.

21.Камінська О. Як подолати страх? Допоможе казка! *Дошкільне виховання*. Київ, 2017. № 4. С. 10–12.

22.Каплуновська О. Організація екологічної освіти в дошкільному навчальному закладі. К.: Слово, 2018. С. 9–10

23.Кононко О. Розвивальне середовище та умови його створення. К.:Ранок, 2013. С. 115–122.

24.Кондратенко Р., Олійник В. Діагностичний супровід розвитку та виховання старших дошкільників. Кривий Ріг, 2015. 224 с.

25.Крутій К. STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення. *Дошкільне виховання*. Київ, 2016. № 1. С. 3–7.

26.Лисенко Н. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. К.: Освіта, 2018. 142 с.

27.Лохвицька Л. Розвивальне предметне середовище в дошкільних навчальних закладах. К.: Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2019. 80 с.

- 28.Маршицька В. Екологічні проекти. *Дошкільне виховання*. Київ, 2015. № 5.С. 14–16.
- 29.Марущак О. Поняття компетентності у педагогічній діяльності О. Марущак. Житомир, 2016. Вип. 11. С. 97–108.
- 30.Недодатко Н. Авторські казки природознавчого змісту. Кривий Ріг: ДВНЗ «КДПУ», 2017. 152 с.
- 32.Науменко Т. Формування еколого-природничої компетентності дошкільників засобами авторської казки. К.: Слово, 2018. С. 25–33.
- 33.Осадченко І. Методика роботи над складанням казок. *Обдарована дитина*. Київ, 2014. № 4. С. 38–48.
- 34.Прозорова Л. Казки, що вчать доброти. *Дошкільне виховання*. Київ, 2017. № 3. С. 16–17.
- 35.Поліщук Н. Створення єдиного розвивального екологічного середовища в дошкільному навчальному закладі. URL:http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/pedp/67/nayk/polischyk.pdf
36. Плохій З. Еколого-розвивальне середовище дошкільного навчального закладу:інноваційні підходи. *Дошкільне виховання*. Київ, 2010. № 7. С. 6–10.
37. Плохій З. Формуємо екологічну компетентність молодшого дошкільника. К.:Світич, 2016. 144 с.
- 38.Присяжнюк Л. Організація активно-дієвого пізнання дошкільниками природи в контексті педагогіки емпauerменту. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2016.С. 44–48.
- 39.. Пустовіт Н. Формування екологічної компетентності школярів. К.: Педагогічна думка, 2018. 64 с.
- 40.Романовська Д. Світ навколо нас – і я його частинка. *Еколого-психологічний тренінг*. Київ, 2006. « 21. С. 16–24.
- 41.Соцька О. Від знань та емоцій до екологодоцільної поведінки. *Дошкільне виховання*. Київ, 2014. № 11. С. 24–27.

- 42.Сухомлинський В. Як виховати справжню людину. Вибрані твори: у 5 т.. К.:Освітянське слово, 2016. Т. 2. 149 с.
- 43..Сухомлинський В. Сто порад учителеві. Вибрані твори: у 5 т.. К.: Освітянське слово, 2016. Т. 2. 670 с.
- 44.Сухомлинський В. Народження громадянина. Вибрані твори: у 5 т.. К.:Освітянське слово, 2016. Т. 5. 670 с.52.
- 45.Сухомлинський В. Сердце віддаю дітям. К.: Освітянське слово, 2016. 111 с.
- 46.Сухорукова Г. Уроки мислення серед природи: Естетичні комплекси за В. Сухомлинський. *Дошкільне виховання*. Київ, 2017.№ 9. С. 7–9.
- 47.Тарасенко Г. Проблеми виховання дошкільників у контексті інвайроментального підходу. – Вінниця, 2019. С. 8–14
- 48.Тарасенко Г. Щоб серце відгукнулось на красу: середовищний підхід до організації освітнього процесу. *Дошкільне виховання*. Київ, 2015. № 6 С. 10–15
- 49..Тарасенко Г. Екологія дитинства: полілог науково-педагогічних підходів. *Дошкільне виховання*. Київ, 2014. № 5. С. 3–4.
- 50.Товкач І. В. Що є справжнім читанням для дошкільнят? *Дошкільне виховання*. Київ, 2015. №11. С. 6–9.
- 51.Токар В., Кабанник З. Дивовижне поруч: уроки на природі. Київ, С. 21–25.
- 52.Федіна К. Краса і чинник життя. *Дошкільне виховання*. Київ, 2017. № 25. 29 с.
53. Фіцула М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. К.: Видавничий центр «Академія», 2012. С. 276–278.
- 54.Юзвак Ж. М. Духовно-особистістий розвиток: психолого-педагогічний зв'язок. *Духовність і художньо-естетична культура*. Аналітичні розробки, пропозиції наукових практичних керівників: міжвід. наук, зб. - К.: НДІ „Проблеми людини”, 2000. Т. 17. С. 247 - 250.

55.Яришева Н. Екологічне виховання дошкільників: посібник для вихователів. К.: Виховання дошкільників. 2016. 226 с.

56. Яришева Н. Методика ознайомлення дітей з природою: навчальний посібник.К.: Вища школа. 2015. 255 с.